

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра педагогіки

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Т.О.Дороніна
 (підпис) (прізвище, ініціали)

Реєстраційний № _____

« ____ » _____ 20__ р.

« ____ » _____ 20__ р.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ТУРЕЧЧИНИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Магістерська робота

студентки групи _____ ЗПВШМ-20
 (шифр групи)

ступінь вищої освіти : _____ магістр

спеціальності : 011 Освітні, педагогічні науки

спеціалізація: Педагогіка вищої школи
 (шифр і назва спеціальності)

_____ Никитюк Ірини Володимирівни
 (прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник _____ доктор педагогічних наук,

_____ професор Дороніна Т.О.
 (науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
 (підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
 (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

Кривий Ріг – 2021

З М І С Т

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІОКУЛЬТУРНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТУРЕЧЧИНИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	8
1.1. Гендерний складник соціокультурного життя Туреччини	8
1.2. Сутність базових понять та методологія дослідження	24
Висновки до першого розділу	32
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ	35
2.1. Система вищої освіти Туреччини у ракурсі гендерних перетворень	35
2.2. Досвід Туреччини із впровадження гендерного компоненту у систему вищої освіти.....	53
2.2.1 Гендерний складник у змісті вищої освіти	53
2.2.2. Діяльність центрів жіночих досліджень та гендерної освіти	65
Висновки до другого розділу	77
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність теми. Визначення перспектив розвитку сучасної вітчизняної освіти ґрунтується на принципах інтернаціоналізації та полікультурності, на яких базуються сучасні європейські демократичні суспільства та до кола яких прагне увійти Україна. Цей шлях передбачає вивчення та запозичення кращого досвіду країн світу в їхній розбудові та розвитку різних сфер життя, зокрема й розвитку освіти. Саме тому, на нашу думку, значного поширення у науковому дискурсі набувають дослідження компаративного спрямування, а педагогічна компаративістика набула значної популярності серед вітчизняних учених.

Серед відомих вітчизняних вчених компаративістів варто відзначити Н. Авшенюк, О. Заболотну, О. Локшину, О. Першукову, А. Сбруєву, С. Сисоєву, О. Сухомлин та ін., чия увага зосереджена на вивченні зарубіжного освітнього досвіду щодо різних аспектів освітнього процесу. З цього приводу С. Сисоєва, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України зазначає: «Визнавши освіту засобом забезпечення національної безпеки, творення людського капіталу, умовою ефективного соціально-економічного розвитку країни й добробуту населення, світове співтовариство приділяє значну увагу пошуку ефективних моделей освіти, консолідації зусиль у вирішенні проблеми якості освіти на всіх її рівнях та в усіх її ланках. Вирішення цих завдань значною мірою пов'язується з розвитком педагогічної компаративістики» [31, с.17].

Із огляду на значний інтерес науковців до зарубіжної системи освіти, варто зауважити, що значна кількість робіт зосереджена на вивченні та узагальненні досвіду Європейських країн, країни Центральної Азії, до яких віднесено Туреччину, на нашу думку, не достатньо представлені у вітчизняному педагогічному дискурсі. Утім освітня співпраця України із республікою Туреччина зміцнена на рівні державних домовленостей: Угода про культурне співробітництво між Урядом України та Урядом Турецької

республіки (1997 р.) [33] та Угода про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти України та Міністерством національної освіти і Радою вищої освіти Турецької Республіки (1998 р.) [34]. Державними документами задеклароване співробітництво в освітній царині щодо обміну інформацією про освітні системи країн, впровадження сучасних методів організації освітнього процесу та освітньої мобільності.

Культурний обмін та розвиток країн спонукали вчених до вивчення досвіду Туреччини. Серед науковців, які вивчають турецькі освітні надбання у різний спосіб назвемо Н. Василичину (підготовка магістрів сфери туризму в Туреччині), Т. Десятова (професійно-технічна освіта Туреччини), О. Карпенко (процес реформування освіти у Туреччині), Т. Корчинську (професійно-технічна освіта Туреччини), І. Покровську (система освіти Туреччини), Н. Пострігач (педагогічна освіта Туреччини), С. Сапожнікова (історичний досвід та сучасність підготовки учительських кадрів Туреччини), С. Усманову (порівняльний аналіз систем вищої освіти України та Туреччини) та ін. Звернення до наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених доводить факт інтенсивного розвитку освіти Туреччини щодо реформування тут системи освіти, що становить безумовний інтерес для української системи освіти. Саме на це звертає увагу М. Дегірменджі, коли стосовно власної теми дослідження стверджує, що «у контексті глобалізації та євроінтеграції одним із напрямів подальшого розвитку української теорії і практики професійної підготовки педагогічних кадрів є вивчення та використання зарубіжного досвіду. Значний інтерес у цьому плані становить турецька система професійної підготовки фахівців дошкільної освіти» [9, с.1]. Можемо поширити висловлювання науковця на всю систему освіти Туреччини, яка, безумовно, становить інтерес для вітчизняної педагогіки.

Знайомство із науковими працями вчених доводить, що попри значний інтерес педагогічної думки до турецької системи освіти, гендерний аспект поки ще не має свого широкого висвітлення. У руслі цієї тематики на сьогодні маємо лише одну кандидатську дисертацію Т. Корчинської

«Гендерні особливості професійної підготовки студентів у комерційно-туристичних ліцеях Туреччини (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» (Хмельницький, 2017 р.). Окремі аспекти гендерної характеристики соціокультурного життя Республіки Туреччина у минулому та сучасності міститься у працях О. Андроновича, О. Карпенко, Д. Кючок, І. Покровської та ін. Звернення до робіт названих вище вчених переконує у недостатній увазі вітчизняних науковців до проблем гендерної рівності в освіті Туреччини. Натомість маємо констатувати значно більшу кількість робіт з означеного питання, що належать турецьким науковцям: Aytaç K., Durakbaşa A., Can E., Karakaş B, Ozdemir S., Özcan E., Türk E., Tuncer S. та ін., чії роботи нами було ретельно вивчено у ракурсі гендерної проблематики.

Аналіз праць науковців та низки університетських сайтів Туреччини, важливість питання у сьогоденному освітньому дискурсі дозволяє стверджувати актуальність проблеми, що зумовило вибір теми магістерського дослідження «Особливості розвитку системи вищої освіти Туреччини: гендерний аспект».

Тему магістерської роботи затверджено за засіданні кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету (протокол №4 від 19 листопада 2020 року) та вченою радою фізико-математичного факультету Криворізького державного педагогічного університету (протокол №4 від 26 листопада 2020 року).

Мета дослідження – охарактеризувати особливості розвитку вищої освіти Туреччини у гендерному аспекті.

Відповідно до теми та мети визначено **основні завдання** дослідження:

- 1) охарактеризувати соціокультурні умови розвитку вищої освіти Туреччини у гендерному ракурсі;
- 2) висвітлити розвиток вищої освіти Туреччини у ракурсі гендерних перетворень кінця ХХ – початку ХХІ ст.;
- 3) розкрити досвід Туреччини із впровадження гендерного компоненту у систему вищої освіти.

Об'єкт дослідження – система вищої освіти Туреччини.

Предмет дослідження – гендерні аспекти функціонування системи вищої освіти Туреччини.

Виконання визначених у роботі завдань було можливим завдяки використанню системи методів, зокрема:

– *загальнонаукових* (аналіз, синтез, систематизація та узагальнення), які дозволили провести детальний аналіз системи вищої освіти Туреччини з урахуванням гендерного компонента, систематизувати його результати та зробити проміжні та загальні висновки;

– *конкретно наукові* (термінологічний аналіз, концептуальний аналіз, пошуково-бібліографічний, описово-аналітичний, структурно-системний) сприяли: конкретизації базових понять дослідження, зокрема щодо визначення поняття «гендерний аналіз» стосовно системи вищої освіти Туреччини; встановленню змін у концептуальних підходах до сутності врахування гендерного складника у системі вищої освіти Туреччини; визначенню кола наукових джерел, зокрема інтернет-сайтів, які містять корисну інформацію щодо гендерного аспекту освіти в університетах Туреччини; аналітичному опису сучасного стану гендерних досліджень у турецьких університетах; побудові структури дослідження.

Джерельну базу дослідження становлять:

– *нормативно-правові акти*, що визначають головні напрями розвитку вищої освіти Республіки Туреччини, міжнародні документи, які відображають світовий рух щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок (зокрема: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, 1985 р.; Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу із насильством щодо жінок, 2011 р.);

– *інтерпретаційні джерела науково-теоретичного характеру* (вітчизняні та зарубіжні соціокультурні та науково-педагогічні видання, які висвітлюють питання розвитку жіночого руху Туреччини, особливостей становлення системи вищої освіти, зокрема у гендерному аспекті);

– *Інтернет-сайти турецьких університетів та інші інтернет-джерела*, які висвітлюють питання гендерної освіти в системі вищої освіти Туреччини.

Практичне значення результатів проведеного дослідження полягає у можливості їхнього використання у курсах із гендерної педагогіки, порівняльної педагогіки, оскільки містять узагальнюючу інформацію щодо тенденцій розвитку гендерної освіти за кодоном.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи було частково обговорено під час асистентської та переддипломної практик на кафедрі педагогіки КДПУ, оприлюднено у формі повідомлення на Регіональному науково-практичному семінарі, присвяченому 90-річчю Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг, 24 квітня 2021 р., «Педагогічне Криворіжжя», 2021. №7) та опубліковано у вигляді тез V Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації у вищій школі: проблеми та перспективи в освіті і науці» (м. Кременець, 26-27 травня 2021 р.).

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (75 найменувань, із них – 40 найменувань англійською мовою). Загальний обсяг роботи складає 95 сторінок, основний текст – 84 сторінки. Робота містить 4 додатки (6 сторінка).

РОЗДІЛ 1.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТУРЕЧЧИНИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Розділ присвячено висвітленню питань теоретичного характеру: від загального опису гендерного аспекту соціокультурного життя республіки Туреччини у кінці ХХ - на початку ХХІ ст. до визначення особливостей структури та змісту системи вищої освіти країни.

Використані у розділі соціокультурний та гендерний підходи відтворюють контекст розгляду проблеми дослідження.

1.1. Гендерний складник соціокультурного життя Туреччини

Історико-культурний розвиток Туреччини як демократичної країни відносять до другої половини 20-х рр. ХХ ст., коли зі створенням Турецької республіки було ухвалено нові закони, що з-поміж іншого дозволяли жінкам брати участь у політичному житті країни. Відтак під заборону потрапили полігамні шлюби та поступово жінки набували більше свобод та прав. Ці реформи, як вважають сучасні науковці, зробили Турецьку республіку прикладом прогресивної держави, зокрема і завдяки поширенню жіночого руху [74]. Поступово Туреччина ставала унікальною східною державою, яка змінила сімейне законодавство на зразок європейського, світського (Швейцарський сімейний кодекс) [39].

Право голосу на місцевих виборах було надано жінкам у 1930 році, а повне виборче право було прийнято в 1934 році. Протягом 1930-х років відбулися й інші соціальні зміни для жінок. Наприклад, Керіман Халіс (Keriman Halis) стала першою турецькою представницею на міжнародному конкурсі краси, який відбувся в Брюсселі в 1932 році. Сабіха Гекчен (Sabiha Gokcen) - прийомна дочка Ататюрка - стала першою жінкою - бойовим льотчиком Туреччини [73]. Саме на 30-ті роки, за спостереженням науковців, припадає активне обговорення у турецькому суспільстві «жіночого питання»,

адже у 1935 р. у Стамбулі відбувся Міжнародний конгрес жінок (International Congress of Women) [39].

Проте одночасно зі зміною політичного клімату в державі поступово формувалося та набувало поширення переконання про те, що жінки Туреччини здобули всі права, а отже мають зосередитися на виконанні родинних (передусім материнських) обов'язків. Жінок почали заохочувати бачити себе освіченими матерями нації, що виховують наступні покоління на ідеалах нової нації та держави [39]. Такий підхід сприяв переорієнтації жіночої активності із сфери публічної до сфери приватного життя.

Саме з другої половини ХХ ст. починається процес швидкої модернізації Туреччини, що дозволило сучасникам визначати Туреччину як вільне суспільство європейського зразка (S. Tuncer [68]). Водночас із ухваленням низки законодавчих актів жінки отримали можливість участі у публічній сфері, у громадському житті саме завдяки освіті та роботі.

Друга хвиля жіночого руху в Туреччині припадає на 80-ті рр. ХХ ст. (і також пов'язується із змінами у політичному житті країни), коли жінки стали більш активними в політичній сфері і доклали своїх зусиль щодо руху республіки в бік європейського співтовариства. У цей час, за словами Durakbaşa Ayşe, у політичній та ідеологічній порожнечі «фемінізм став опорним пунктом і новою точкою ідеологічного відліку, особливо для тих жінок, які були політизовані і стали дедалі більш критично налаштованими до патріархальної та андроцентричної структури політичних організацій [39].

Для нашої роботи цікавим є твердження дослідниці про те, що ця - друга хвиля фемінізму - стала стимулом для академічного фемінізму та інституціалізації жіночих досліджень у жіночих дослідницьких центрах у головних університетах Туреччини протягом 1990-х років [39].

Значний вплив на ствердження прав жінок у Туреччині стало підписання в 1985 р. Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Convention to Eliminate All Forms of Discrimination against Women - CEDAW).

Важливим вважаємо також відкриття у 1989 р. у Стамбульському

університеті (Istanbul University) першого жіночого науково-дослідного центру (Women's Research and Education Center). Згодом було відкрито ще низку дослідницьких центрів: Центр досліджень та впровадження проблем жінок (Research and Implementation Center on the Problems of Women) в Університеті Анкари (Ankara University), Науково-впроваджувальний центр з працевлаштування жінок (Research and Implementation Center for the Employment of Women) в Університеті Мармари (Marmara University) та Жіночий науково-практичний центр (Women's Research and Implementation Center) в Університеті Чукурова (Cukurova University) [73].

У 1990 р. було відкрито «Жіночий бібліотечно-інформаційний центр» (Women's Library and Information Centre Foundation), який видає бібліографії, біографічні дослідження, каталоги особистих архівів, протоколи міжнародних жіночих конференцій, що сприяє поширенню інформації щодо участі жінок у суспільному житті країни.

Із гендерних позицій показовим для Туреччини є 1993 р., коли вперше прем'єр-міністром Туреччини стала жінка - Тансу Сіллер (Tansu Ciller) [73]. Наприкінці 90-х ХХ ст. був ухвалений Закон про захист сім'ї (Family Protection Law) (1998 р. №4320), який було змінено у 2007 р. Із 2012 р. вступив в дію Закон про захист сім'ї та запобігання насильству щодо жінок (Law to Protect Family and Prevent Violence against Women) (Закон № 6284). Ці правові реформи, стверджує Durakbaşa Aysel, стали результатом кампаній жіночих організацій, заснованих на консенсусі та союзі феміністок, жіночої громадськості та дій жіночих рухів, підтриманих глобальними мережами та міжнародними зв'язками [39].

Але попри нормативні зрушення щодо гендерної рівності, в Туреччині збереглися «жіночі проблеми»: низький рівень грамотності жінок, незначна участь у виробництві та політиці, освіті, домашнє насильство та вбивства честі, тощо. Особливості жіночого існування у Туреччині вимагають від жінки покори та втаємничення домашніх негараздів, що неминуче призводить до втаємничення і різних проявів домашнього насильства. Суспільство не

схвалює активної поведінки жінок, стверджуючи, що їх головне призначення – бути гарною домогосподинею, помічницею свого чоловіка, вихователькою дітей, тощо.

Визначення особливостей представлення гендерного складника у соціокультурному житті сучасної республіки Туреччина з огляду на специфіку соціального, політичного, релігійного життя країни виявляється доволі складним. Тому ми обмежили свої пошуки загально-інформаційними ресурсами та офіційними джерелами міжнародного рівня.

За інформацією Жіночого консорціуму України на 2011 р. (https://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/news/genderna_nerivnist_pochena_v_osviti_turechchini) в Туреччині простежується існування гендерної нерівності у доступі до навчання (більше половини громадян у віці від 25 до 65 років мають лише середню освіту, а більше половини - не закінчили і школи), лише 18% молоді (вік 25-35 років) Туреччини мають вищу освіту.

Існує гендерний розрив і в освіті, яку здебільшого отримують лише чоловіки. Також продовжує зберігатися гендерний розрив у професіях: жінки домінують в традиційно «жіночих» сферах (освіта, охорона здоров'я, мистецтво), чоловіки - у «чоловічих» (інженерія, виробництво, будівництво). Коефіцієнт зайнятості жінок (які мають неповну середню освіту) становить менше 40%, що позначається і на рівні заробітної плати. Наведені свідчення, дозволяють стверджувати наявність гендерної диспропорції у таких головних ланках: праця та освіта [6].

Представленість жінок та чоловіків у системі освіти гарно ілюструють відомості з дослідження, яке було проведено Центром гендерних та жіночих студій (Gender and Women's Studies Research Center) Університету Кадір Хас (Kadir Has University) у Стамбулі (унаочнено на Рис.1.1.)

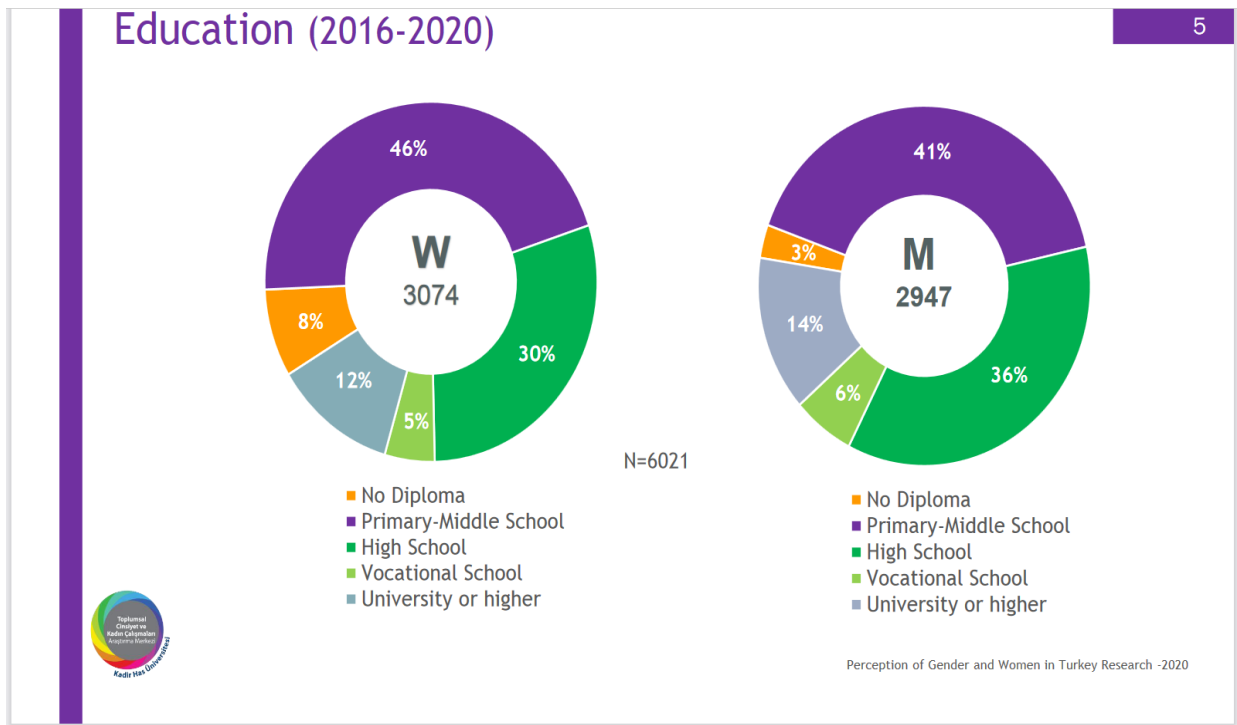

Рис. 1.1. Жінки та чоловіки та різних ступенях освіти в Туреччині (Джерело: The Perception Of Gender And Women In Turkey 2020 [65])

Задля встановлення відповідності наведених даних реальному стану речей та відстеження розвитку проблеми ми звернулися до міжнародного документу Індекс глобального гендерного розриву (Global Gender Gap Index), який щорічно (з 2006 р.) формується Всесвітнім економічним форумом та відображає місце цієї чи тієї країни у загальному рейтингу країн світу за такими показниками:

- доступ жінок та чоловіків до освіти,
- різниця у доходах між чоловіками та жінками,
- рівний доступ жінок та чоловіків до здоров'я збереження,
- рівний доступ жінок та чоловіків до політичних ресурсів (участь у політичному житті країни).

Оскільки такі відомості збираються та оприлюднюються Всесвітнім економічним форумом з 2006 р., ми вважали за необхідне виявити динаміку Туреччини за визначеними показниками за доступними документами, а саме «The Global Gender Gap Report». Документ дозволяє відстежити динаміку змін

у індексі гендерного розриву (далі ІГР) Туреччини з 2006 по 2019 рр., концентруючи увагу на освітніх показниках.

Отже у 2006 р. Туреччина посідала 105 місце серед країн світу за ІГД, а у 2007 р. за тим же показником - вже 121 (серед 128 країн). Укладачі звіту 2007 р. зазначали, що Туреччина продовжує займати рейтинги нижче найнижчих європейських країн, оскільки у цьому звіті: Туреччина посідає 118 місце за економічною участю жінок, 110 місце за рівнем охопленості жінок освітою, 87 місце за показником здоров'язбереження та 108 місце за субкритерієм політичної активності жінок.

У наступному, 2008 р. ситуація значно не покращилася, навпаки, укладачі звіту зазначали, зниження участі жінок у політичному житті країни, хоча і були певні покращення в освіті, але економічні показники Туреччини у цьому рейтингу знижувалися, через наявність розриву в оплаті праці між чоловіками та жінками [53 с. 18]. Звіт 2009 р. свідчить, що ситуація продовжувала погіршуватися. Показник економічної активності жінок зменшився з 29% до 26%, що свідчить про розрив у заробітній платі між жінками і чоловіками, хоча водночас спостерігається незначне збільшення кількості жінок (з 8% до 10%) серед законодавців, вищих посадових осіб [54, с. 20].

У 2010 р. Туреччина посіла останнє (126) місце за рейтингом серед країн Європи та Центральної Азії [55, с. 20]. У цьому рейтингу Туреччина покращила своє місце на три позиції, утім укладачі звіту продовжували констатувати розрив у 10% заробітної плати жінок та чоловіків.

В аспекті нашого дослідження важливим вважаємо коментар від укладачів звіту щодо необхідності інтегрувати жіночу робочу силу до трудового потенціалу країни, особливо зважаючи на те, що жінки починають складати майже 80% студентів університетів [55, с. 25].

Ситуація майже не змінилася у 2011 р., Туреччина продовжувала закінчувати рейтинг серед країн Європи та Центральної Азії. Утім укладачі звіту звертали увагу на підвищення активності жінок у політичному житті -

насамперед у парламенті. Утім відставання у економічній площині збереглося [56, с. 23].

Задля подолання гендерного розриву у економічній площині у 2012 р. Всесвітнім економічним форумом було розпочато пілотний проєкт щодо скорочення гендерного розриву передусім у економіці на 10% у трьох країнах (Туреччина, Мексика та Японія) [57, с. 7]. Але попри значне покращення інших показників, Туреччина і далі продовжувала завершувати собою перелік країн Європи та Центральної Азії у ІГР, саме за економічним критерієм [57, с. 24].

Згаданий проєкт, був розрахований на 3 роки, тому він продовжувався і у 2013 р. Завдяки чому відбулося покращення економічного коефіцієнту [58, с. 26]. Ця співпраця із громадськістю, лідерами приватного сектору економіки продовжувалася і далі, завдяки прагненню Туреччини подолати наявний гендерний розрив, долучати жінок/дівчат до підприємницької діяльності [59, с. 7].

За показниками 2015 р. у Туреччині не відбулося значного покращення. Вона все ще була останньою за рейтингом серед країн Центральної Азії. Укладачі рейтингу звертали увагу передусім на економічні показники, стверджуючи, що у країні зберігається гендерний розрив у заробітній платі між чоловіками та жінками [60, с. 22-23].

Цей розрив зберігся у 2016 р. [61, с. 20-21]. Моніторинг лише фіксував наявність розриву в економічній сфері, заробітній платні, корпоративній політиці, жіночому підприємництві тощо. Певний прогрес відзначили у 2017 р., що відбувся за рахунок збільшення частки жінок на керівних та управлінських посадах, однак у галузі збереження здоров'я значних досягнень не було [62, с. 21].

Аналогічна ситуація зберігалася і у 2018 р., коли гендерний розрив в економіці все ще визначався наявністю розриву у заробітній платі між чоловіками та жінками [63, с. 34].

Дослідники сучасної Туреччини зазначають у цей час припинення розвитку жіночого руху, що пов'язують із політичними змінами в країні та її спрямуванням на артикуляцію ролі жінки-матері. Підтримка материнства (із закликком до жінок мати не менше трьох дітей) у цьому контексті, зауважують сучасники - обмежує жінку, зневажає прагненням жінок до самореалізації та кар'єрного зростання [74].

Загальна динаміка республіки Туреччина за індексом гендерного розриву відображена у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Індекс гендерного розриву: Туреччина_2006-2020

2006		2007		2008		2009		2010	
місце	освіта	місце	освіта	місце	освіта	місце	освіта	місце	освіта
105	92	121	110	123	108	129	110	126	109
2011		2012		2013		2014		2015	
122	106	124	108	120	104	125	105	130	105
2016		2017		2018		2020		2021	
130	109	131	101	130	106	130	113		

Звернення до тексту гендерних звітів доводить, що узагальнені дані (таблиця 1.1.) дають підстави для констатації відсутності значного прогресу Туреччини у визначеному напрямі, країна залишається на 130 місці, але переважно через економічні показники.

Освітній показник дещо кращий, але все одно за цим показником місце Туреччини коливається між 106 - 110 місцем.

Тобто можна сказати, що Туреччина попри значні зусилля з боку світового співтовариства все ще не може подолати наявний гендерний розрив.

Суперечливими здаються і відомості щодо освіти жінок. Оскільки за статистичними відомостями (Urkish Statistical Institute (TurkStat), 2012, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=5) 2,3 мільйона з 2,8 мільйона неписьменних – жінки (до статистики не включено 846 тис. жінок, рівень грамотності яких невідомий) [73].

Саме тому світове співтовариство зосереджує увагу на важливості дотримання Туреччиною прав жінок та створення тут умов для їхньої реалізації.

Зокрема про це йшлося у виступі виконавчого директора «ООН-Жінки» Фумзіле Мламбо-Нгчука на зустрічі «Припинення насильства щодо жінок: розвиток прогресу для прискорення змін» у Стамбулі 9 грудня 2015 р. У своєму слові виступаючий наголосив на головному питанні, на якому варто зосередити увагу уряду Туреччини: насильство над жінками та дівчатами. Підґрунтям існування цього ганебного явища визнана гендерна нерівність, тому важливо не лише ухвалювати протидію насильству на державному рівні, важливо проводити системну профілактичну роботу. Серед державних лідерів має бути проголошена концепція нульової толерантності щодо насильства [71].

Про внутрішні проблеми життя жінок у Туреччині, утиски, яким вони піддаються, та насильство над ними, жорстко та категорично висловлюються журналісти. Зокрема Вигси Каракаш пише, що утискам жінки піддаються повсякчасно і унаочненням цього вважає ліквідацію в Туреччині у 2011 р. Міністерства у справах жінок та його заміну Міністерством у справах сім'ї та соціальної політики.

Країна, на думку журналістки, прагне зберегти «традиційні сімейні цінності», тому будь які феміністичні рухи сприймає як загрозу стабільному соціальному устрою. Журналістка стверджує, що гендерні ролі закріплені за консервативною релігійною спільнотою так, що ставлять сім'ю на перше місце: батько очолює дім і домінує в публічній сфері, а мати залишається у приватній, побутовій сфері. Ці переконання, зосереджені на сім'ї, по суті,

ув'язнюють жінок вдома, очікуючи, що вони візьмуть на себе традиційні ролі та мовчатимуть, коли зазнають насильства [37].

І це попри те, що саме Туреччиною першою було ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання та боротьбу із насильством щодо жінок (Стамбульська конвенція - Istanbul Convention, 2011 р.). На сьогодні її ратифікували 33 країни. До цілей Конвенції входять: «захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності; розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги; заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства; забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства» [17].

Однак, за даними турецьких ЗМІ згадана конвенція жодного разу в Туреччині не була застосована. Хоча з 2005 р., за даними турецької правозахисної організації We Will End Femicide Platform, було вбито 2000 жінок їхніми чоловіками чи хлопцями. А у 2019 р. у Туреччині було вбито 474 жінки [70].

Утім 20 березня 2021 р. Туреччина взагалі вийшла зі Стамбульської конвенції. До того часу влада та релігійна громада повсякчас наголошували на руйнівній силі конвенції щодо родини, оскільки у жінок з'явилася можливість розлучитися з кривдниками.

Гендерна рівність, як стверджують сучасні турецькі науковці, входить до засадничих принципів існування Республіки Туреччина. Рівність перед законом стверджено у Конституції Турецької Республіки (1982 р. і 2004 р.). Турецька Республіка взяла на себе зобов'язання дотримуватися гендерної

рівності перед Європейським Союзом. У цей період твердження: «Чоловіки і жінки мають рівні права. Держава зобов'язана переконатися, що ця рівність існує на практиці» також було додано до Конституції Турецької Республіки. І у 2010 р. до Конституції додано ще одну ключову фразу: «Заходи, вжиті для цієї мети, не можна тлумачити як таке, що суперечить принципу рівності» [41] – тобто стверджувалася «позитивна дискримінація».

Крім того, за спостереженням дослідниці, гендерний мейнстримінг – це питання, яке артикульоване у Дев'ятому Плані розвитку Туреччини на 2007-2017 рр. (Ninth Development Plan for 2007-2013), також він врахований Десятому Плані розвитку Туреччини на 2014-2018 рр. (Tenth Development Plan of Turkey for 2014-2018). На додаток до цього ухвалені нормативно-правові акти, Національний план дій з врахування гендерної проблематики 2008-2013 роки (Gender Mainstreaming National Action Plan for the years 2008 to 2013), що створюють підґрунтя для забезпечення в країні гендерної рівності» [41].

Утім, з 2011 р. у Туреччині набули поширення антигендерні рухи, дослідженням яких займається Alev Özkazanç, (Оксфордський університет). Дослідник звертає увагу на зміну понять, яке призводить до серйозних порушень у самій ідеології рівності. Так, у законодавстві Туреччини поняття «гендерна рівність» поступово замінювалося поняттям «гендерна справедливість», яке стверджувало, що «гендерні ролі дані Богом і природно доповнюють одна одну» [43].

Загалом дослідник виокремлює 4 антигендерні рухи у Туреччині: консервативно-ісламістська урядова політика, яка підтримує та пропагує традиційні сімейні цінності та гендерні ролі як материнство. Друге – це більш радикальні погляди (все ще провладні), які протистоять уряду та вимагають більш жорсткої антигендерної політики. Третє – це молодіжний чоловічий рух, організований у соціальних мережах і підтриманий провладними людьми. Четверте - побутовий антигендер, що увиразнюється у сексистських

зауваженнях щодо жінок у соціальних мережах, на вулицях, психічні атаки та залякування жінок, феміністок, молодих людей чи ЛГБТ [43].

Концепція «взаємодоповнення» жінок/чоловіків сьогодні набуває ознак державної гендерної політики, про це пише Esra Özcan, коли констатує, що «відповідно до цієї точки зору, чоловіки і жінки різні за своєю природою і належать до окремих сфер, які потребують різних здібностей і перспектив» [40, с. 5457]. Феміністичний рух Туреччини вважає цю позицію консервативною, оскільки зосереджує все життя жінки у родині, водночас всі феміністичні здобутки визначаються як «антисімейні», як ті, що загрожують існуванню родини.

Дослідники також звертають увагу на релігійний аспект питання. Оскільки «гендерний» іслам, з одного боку, демонструє приклади активних, відповідальних жінок, а з іншого демонструє повну підпорядкованість жінок Богові, сім'ї. Саме цей гендерний стереотип поширюється у суспільстві, оскільки в умовах незначної ролі жінок в економічному житті країни, заміжжя стає привабливим розв'язанням проблем, утім економічна безпорадність закріпачує жінку. І тоді «жінки шукають притулку у шлюбі, в родині, а знаходять там насильство» [40, с. 5458]. Свою цікаву статтю, автор завершує закликом щодо подолання гендерного стереотипу - «східної жінки» - покірної жертви, яка позбавлена голосу.

Отже, на сьогодні у соціокультурному житті Туреччини продовжують існувати гендерні проблеми які вивчаються та висвітлюються іноземними дослідниками. Зокрема, Gokten Doğangün у 2019 р. опублікувала дослідження «Гендерний клімат авторитарної політики: компаративне вивчення Росії та Туреччини» (*Gender Climate in Authoritarian Politics: A Comparative Study of Russia and Turkey*), де було зроблено таке узагальнення щодо Туреччини: державна політика стверджує дотримання традиційних цінностей, що пов'язано із особливостями культурної та релігійної автентичності; за таких умов жінки дискримінуються і в приватній сфері (в родині), і в публічній сфері (в доступі до праці, до політичної сфери та до сфери управління) [42].

Крім того, за даними турецьких недержавних організацій (International political science association - IPSA: <https://www.ipsa.org/wc/paper/gender-policy-regimes-and-gender-and-womens-studies-academia-turkey-during-justice-and>) 17 лютого 2019 року Рада вищої освіти Туреччини скасувала свій «Проект гендерної рівності вищих навчальних закладів» (Higher Education Institutions Gender Equality Project), який був підготовлений комісіями з гендерних досліджень при університетах у 2015 році.

Цим документом передбачалося провести низку змін, серед яких: проведення занять з гендерної рівності; заснування центрів жіночих досліджень; стимулювання та підтримку освіти, пов'язаної з гендерними питаннями. Наявність цього документу надавало турецьким дослідникам ще у 2018 р. впевненості у офіційній підтримці гендерних ініціатив, що мало привести до поширення у суспільстві гендерної свідомості, зокрема через університети [48]. Утім у 2019 р. Голова ради Єкта Сарач оголосив, що проект не відповідає цінностям турецького суспільства і сказав, що YÖK розпочав роботу над новим документом, який мав надійти до університетів.

У такій обстановці сьогодні у Туреччині значно активізувався жіночий рух, який має на меті відстоювання прав жінок та гендерну рівність. Задля цього більш ніж 300 жіночих організацій створили об'єднання «Жіноча платформа рівності» (Eşitlik İçin Kadın Platformu), яке оприлюднило Транснаціональну декларацію із вимогами гендерної рівності - «Декларацію прав жінок» (Declaration on Women's Rights), яка спрямована на координацію спільних дій та співпрацю між жіночими організаціями як у Туреччині, так і за її межами [73].

Утім жінкам досі складно зробити кар'єру у науковій сфері. На цьому наголошує Meltem İnce Yenilmez у своєму дослідженні 2016 р. Дослідник також звертає увагу на ІПР та стверджує, що дівчата становлять 42% випускниць ЗВО [71]. Дослідник наводить відомості про те, що сьогодні жінки представлені у всіх наукових сферах та мають можливості реалізовувати свої права. Але від жінок очікують передусім виконання традиційних сімейних

обов'язків (ведення домашнього господарства, догляд за дітьми тощо), що безумовно впливає на їхнє кар'єрне зростання. Тому подолання наявних проблем вбачається у наданні жінкам, що будують наукову кар'єру та мають маленьких дітей, більше часу на навчання, та у подоланні гендерних стереотипів щодо розподілу обов'язків між чоловіками та жінками на рівні родини з дитячого віку. Також важливим вважається і зорієнтованість жінок у професійній сфері, сприяння розширенню їхнього діапазону професій за рахунок т.зв. «чоловічих» сфер діяльності.

За таких умов освіта стає для жінки основою її економічної незалежності, та впливає на її життя, життя її родини, життя суспільства в цілому. Освічена жінка також забезпечить рівний доступ до освіти для її дітей незалежно від стану та їхньої статі [71].

Для нас певним чином неочікуваним стало твердження дослідника, що заборона носити «хустку» в закладах вищої освіти, для тисяч жінок стало значною перешкодою у навчанні. Наразі ця заборона скасована.

Розвиток держави вимушений реагувати на гендерні проблеми, тому питання гендерної рівності включені у Одинадцятий план розвитку Туреччини на 2019-2023 рр. містить цілі та заходи щодо розширення прав і можливостей жінок, запобігання їх дискримінації та забезпечення рівного доступу жінкам до прав та можливостей, доступних для чоловіків.

Інші ухвалені політичні документи: Національна стратегія та план дій щодо розширення прав і можливостей жінок (2018-2023 рр.) (National Strategy and Action Plan on Women's Empowerment), Національний план дій з боротьби з насильством та жінками (2016-2020 рр.) (National Action Plan on Combating Violence and Women) та Національний план дій щодо зайнятості жінок (2016-2018 рр.) (National Action Plan on Women's Employment) також спрямовані на встановлення суспільства гендерної рівності.

За останніми даними ООН-Жінки (<https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/turkey>) у Туреччині:

- рівень участі жінок у робочій силі становить 35 відсотків ;

- жінки посідають 22% керівних посад компанії, 18% членів правління та 11% керівних посад ;
- лише 17% парламентарів – жінки (всього 101 жінка), 3% – мери та 11% – муніципальні радники;

Загалом гендерний розрив у заробітній платі становить 15 відсотків .

Узагальнення викладеного матеріалу дозволяє стверджувати складність розвитку сучасної Туреччини у гендерному аспекті: особлива роль релігії у державі, наявність внутрішньоетнічних конфліктів, різні етапи та форми, що набув жіночий / феміністичний рух, тощо. Наявні дослідження з визначеного нами питання констатують зв'язок між гендерною політикою держави та її особливим ставленням до жіночого руху, передусім пов'язуючи це із внутрішньополітичним життям країни.

Значні зрушення із утвердженням Туреччини у світовому просторі як прогресивної країни вимагали ухвалення нею рішень, що сприяли виходу жінок із приватного сектору життя до публічної сфери. Цей «вихід» пов'язували із важливістю набуття жінками освіти, доступом їх до освіти, що давало б їм можливість реалізувати себе професійно, а в результаті гарантувало б жінкам економічну незалежність. З кінця ХХ ст. ті жінки, що отримали можливість здобути якісну (переважно західноєвропейську) освіту, актуалізували питання прав жінок у Туреччині, ініціювали вивчення цього питання, що виявилось у появі досліджень із гендерної та феміністичної тематики переважно (і в межах) соціології.

У турецькому науковому дискурсі стверджується та поширюється думка про те, що інтеграція гендерної проблематики має вирішальне значення в освіті, саме інвестування в освіту є значною рушійною силою економічного та соціального зростання, оскільки вона сприяє розвитку доходів, які є відкритими для широкого населення, та приватних доходів [46].

Таким чином саме через освіту відбувається встановлення суспільства гендерної рівності та недискримінації. Турецькі дослідники дотримуються ключової думки щодо гендерної рівності, яка є запорукою економічного та

соціального розвитку держави, оскільки підвищує її економічний потенціал, сприяє соціальному налагодженню суспільних стосунків.

Дослідження, проведене Leyla Yılmaz Findik доводить, що економічні результати є залежні від рівня освіченості жінок у значній мірі. Освічені дівчата впливають на зниження дитячої смертності, на тривалість життя дитини та її оздоровлення, на розвиток навчання дорослих та покращення здоров'я громади загалом [41].

Значні зрушення кінця ХХ ст., на сьогодні загальмовані, через «особливе» розуміння ролі жінки у родині, що має релігійне коріння. За таких умов гендерна рівність стала «розглядатися як частина ширшої парасольки гендерної справедливості, визнаючи природні гендерні відмінності та розподіл обов'язків, що супроводжуються ними, як створені Богом» [39]. Тобто офіційна гендерна політика держави почала будуватися не на принципі гендерної рівності, а на принципі гендерної взаємодоповнюваності. Водночас участь Туреччини у світових організаціях приписує за необхідне поширювати гендерну ідеологію та активно долучати дівча/жінок до всіх сфер життя сучасної Туреччини.

Тому світовою спільнотою визначено ключові завдання для Туреччини, задля встановлення гендерно збалансованого суспільства (за даними сайту «ООН-Жінки»: <https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/turkey>), з-поміж рекомендацій ООН для Туреччини визначено три головні цілі, яких вона має досягнути:

1. жінки мають очолювати та брати участь у керівних органах влади та управління загалом;
2. усі жінки та дівчата мають жити життям, вільним від будь-яких форм насильства;
3. усі жінки та дівчата повинні мати вплив на розбудову стійкого миру та стійкості, а також мати однакову користь від запобігання стихійним лихам та конфліктам.

2.1. Сутність базових понять та методологія дослідження

Детальний розгляд питання важливо, на нашу думку, розпочинати із встановлення сутності понять, до яких звертаємося у своїй роботі, задля уточнення їхнього значення у контексті розгляду проблеми. Тому вивчення особливостей системи вищої освіти Туреччини з гендерних позицій ми розпочинаємо із виявлення групи понять, на яких базується дослідження: «гендер» – «гендерна рівність» – «гендерна дискримінація» – «гендерне насильство», тощо.

Визначення базових понять дослідження доцільно розпочати із поняття «гендер», яке має велику кількість різноманітних визначень через низку обставин: іноземне походження терміну, звернення до терміну різними галузями науки.

Зокрема:

– «гендер - це соціальна стать, що формує поведінкові, культурні, психологічні, візуальні та інші соціально-культурно зумовлені відмінності між чоловіками та жінками» [15, с. 5];

– «гендер, з одного боку, визначається як сукупність соціальних проявів, а з іншого — як прихований культурний зміст статі, що включає загальноприйняті соціальні та культурні уявлення стосовно його ролі та сутності» [22];

– «система цінностей, норм і характеристик чоловічої і жіночої поведінки, соціально-рольових статусів, стилю життя і способу мислення, набутих у процесі соціалізації й обумовлених конкретними історичними, соціально-економічними умовами, культурою» [14, с. 23];

– «це організована модель соціальних відносин між жінками та чоловіками, котра не тільки характеризує їхні стосунки у родині, але й визначає їх соціальні відносини в суспільних інститутах» [7, с. 5], тощо.

Узагальнення наведених вище наукових поглядів щодо «гендеру» дозволяють констатувати співвіднесеність поняття «гендер» із поняттям статі,

та використання у визначені аналізованого поняття супутніми категоріями (цінності, норми, характеристики, моделі).

Тому у своїй роботі ми звертаємося до авторитетних джерел, в яких вміщено сучасне розуміння аналізованого поняття, яке містить у собі визначені вище супутні «гендеру» категорії. Зокрема у аналітичній збірці «Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України», виданої Центром Разумкова у 2016 р., вміщено визначення, яке нам здається привабливим у контексті теми роботи: «*Гендер* (Gender) – соціально-біологічна характеристика, через яку визначаються поняття “чоловік” і “жінка” (маскуліність і фемініність). На відміну від біологічної статі, гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та стосунків жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі» [8, с. 210]. Отже, гендер не ототожнюється зі статтю людини, він свідчить лише про наявність у суспільстві сталих уявлень про норми життя/ поведінки жінок та чоловіків, їхнє життєве призначення та функції у суспільстві. Відповідно до чого і регулюються можливості і тих і тих у доступі до ресурсів (політичних, економічних, освітніх). Відсутність рівного доступу до наявних ресурсів, навіть за умов його (доступу) декларативного визначення у нормативних документах, призводить до проявів порушення гендерної рівності, а отже до гендерної дискримінації.

Утім у контексті нашої роботи вважаємо за необхідне визначити ті аспекти «гендеру», які розглядаються щодо освіти, зокрема вищої, про що йшлося у попередніх розділах. Ми звернули увагу, що у дослідженнях турецьких учених, які висвітлюють розвиток сучасної Республіки Туреччина, її освітньої політики та системи, домінуючим є погляд на гендер та гендерну концепцію як на провідні положення щодо рівності прав та можливостей

жінок та чоловіків у всіх сферах життя Туреччини, зокрема і в освіті. Така постановка питання, на наш погляд, це переконливе свідчення значного просування Туреччини в європейському освітньому просторі, оскільки саме у такому ракурсі розглядають питання гендеру і в європейській спільноті та у документах міжнародного товариства.

Зокрема саме таку позицію декларує у своєму дослідженні Çobanoğlu Fatma, коли стверджує таке: «Суспільство, в якому виховується індивід, формує його/її в поведінкових моделях, які пов'язані з жіночністю та маскуліністю. Ці ролі, які визначаються як гендерні та приписуються жінці та чоловікові, спрямовують життя особистості; спрямувати жінку і чоловіка до різних знань, життєвого досвіду, діяльності та потреб. Ці моделі жінки і чоловіка, які ідентифікує суспільство, не тільки розрізняють чоловіка і жінку, але також значною мірою диференціюють їхній доступ до соціальних ресурсів та досвіду» [46, с. 97]. Отже, гендер відтворює сталі традиції щодо розподілу статевих ролей та функцій у суспільстві, він відтворює наявні гендерні стереотипи, які обмежують розвиток кожної окремої особистості фактором її статі. Тому ми поділяємо висновок Çobanoğlu Fatma, про те, що гендерні явища призводять до диференціації між жінкою та чоловіком у визначення. Вкотре науковець стверджує, що основою політики гендерної рівності в Туреччині є реформи республіканського періоду. У наступні роки зі створенням республіки була створена сучасна державна структура, що була створена на основі проведення низки реформ, які декларували повну рівність жінок та чоловіків.

Важливого значення у нашій роботі набуває і розуміння поняття «*гендерна рівність*», щодо його суспільного насичення та освітнього аспекту. У значній більшості публікацій гендерна рівність визнається як збалансованість представлення чоловіків та жінок у різних сферах життя, їхня рівна участь у економічній розбудові країни, рівна політична активність тощо. Нам імпонують спостереження, за якими гендерна рівність визнається моральним імперативом. Зокрема **М. Крочук**, спираючись на сучасне

розуміння принципу рівності як провідного у побудові демократичного суспільства, тлумачить «рівність» як «рівну міру прав і обов'язків у всіх громадян, однаковий для усіх простір соціальної свободи» [20, с. 467]. Водночас констатовано на важливості розуміння принципу «гендерної рівності» через «категорію прав людини як універсального стандарту рівності. Права людини відбивають загальний і безумовний стандарт, єдиний для обох статей. Це досягнення цивілізації й культури суспільства знаходить свій прояв у міжнародних, конституційних та інших законодавчих нормативах, що закріплюють рівність політичних, громадянських, соціальних, економічних і культурних прав і свобод жінки й чоловіка. На базі вже існуючих політичних, економічних та соціальних прав виникає нове покоління прав, яке має гендерний вимір: права особи-жінки та права особи-чоловіка» [20, с. 467-468].

Наведене вище визначення, на нашу думку все ж потребує певного уточнення, оскільки торкається правового аспекту проблеми. Утім дещо уникає важливого аспекту – надання можливостей для реалізації наявних прав.

На сьогодні у турецькому дискурсі поширеною є думка про те, що відносини та розподіл гендерних ролей між жінками та чоловіками визначаються політичними, соціальними та економічними чинниками, а не статтю, відповідно ці чинники можуть бути змінені, та може бути усунена і гендерна нерівність. Тому учені зосереджують увагу на тих функціональних рішеннях, які сприяють подоланню гендерного розриву [46]. У світовому вимірі гендерну рівність переважно розглядають у контексті державної сімейної політики та рівності у економічній сфері, зокрема і як баланс між сімейними та трудовими обов'язками. З цих позицій освіта та професійна підготовка стають ключовими інструментами досягнення економічної та політичної рівності. Тому гасло «освіта для всіх» набуло визначної ваги у світовому міжнародному співтоваристві та позначилося на назві руху (Education for All), ініційованого ЮНЕСКО в 2000 р.

Отже, коли ми звертаємося про вивчення проблеми реалізації принципу гендерної рівності в освіті, зокрема у системі вищої освіти Туреччини, маємо

апелювати до фактів рівного доступу до навчання і жінок/дівчат, і чоловіків/хлопців, їхньої рівної представленості у різних галузях наукового знання та рівних можливостей побудови власної (зокрема і академічної) кар'єри.

Відсутність можливості у жінок та чоловіків до рівного доступу до наявних ресурсів, самореалізації тощо визначається як гендерна диспропорція чи гендерна асиметрія. У аналітичних виданнях гендерна асиметрія визначається як «непропорційна представленість соціальних і культурних ролей обох статей (а також уявлень про них) у різних сферах життя. Джерелом гендерної асиметрії є іноді державні структури, наприклад, у фундаменталістських країнах, де жінки позбавлені права брати участь у виборах, а в деяких випадках – права на освіту, участі в суспільному житті, роботі поза домом тощо. Але найчастіше джерело гендерної асиметрії – прихована дискримінація і патріархальні установки, що панують у суспільній свідомості, які є провідниками практичних дій» [8, с. 210].

Радикальною формою гендерної нерівності є гендерне насильство.

У розумінні поняття «гендерне насильство» (VAW – violence against women) спираємося на визначення поняття, поданого Генеральною Асамблеєю ООН у Декларації про викорінення насильства щодо жінок 1993 р., де зокрема сказано, що це «будь-яка дія, що базується на гендерному насильстві та призводить або може призвести до фізичної, сексуальної або психологічної шкоди, страждань жінки, зокрема, це включає також і загрозу таких дій, як застосування сили або позбавлення свободи, що коїться в суспільному або особистому житті» [12]. Серед таких дій С. Євченко згадує домашнє насильство та наголошує, що за даними ООН кожна третя жінка у світі впродовж життя зазнає гендерного насильства [12]. Зі звернення до турецьких наукових джерел, доходимо висновку про поширення домашнього насильства в країні.

Тому особливо важливим вважаємо твердження Gözdasoglu Küçükalioglu E. Науковець стверджує, що виходячи з визначень поняття

«гендерне насильство», що представлені світовим співтовариством, варто розглядати це явище як прояв гендерної нерівності, вирішення якої не ґрунтується на прийнятті законодавчої бази чи на захисних заходах для жінок, але тісно пов'язане з трансформацією соціальної, політичної та економічної структури суспільства [44]. За словами вченого, на основі офіційної статистики, академічних досліджень, звітів та різноманітних досліджень, проведених державними установами, експертами та міжнародними агентствами, не можливо точно дізнатися ступінь поширеності та характеру виникнення гендерного насильства в Туреччині. Утім домашнє насильство та побиття дружини є найпоширенішими формами насильства щодо жінок у Туреччині [44].

Складність та неоднозначність обраної для роботи теми визначає важливість визначення його методології та короткого опису методики проведення дослідження.

Методологію нашого дослідження становить комплекс загальнонаукових та конкретно наукових методів, використання яких дозволило провести системне вивчення гендерного аспекту розвитку системи вищої освіти Туреччини.

Методика проведення дослідження передбачала визначення послідовності його етапів, обумовлених логікою наукового пошуку:

- визначення об'єкту та предмету дослідження;
- з'ясування завдань та послідовності їхнього вирішення;
- добір методів дослідження.

Визначення об'єкту та предмету дослідження відбувалося відповідно до його теми, завдання також були спрямовані на всебічне її (теми) висвітлення. Добір методів здійснювався відповідно до конкретних завдань, які були сформульовані на кожному етапі дослідження.

Тож методика дослідження передбачала визначення етапів його проведення: *початковий* (накопичувальний) етап, *теоретико-практичний* (аналітичний) етап, *узагальнюючий* (підсумковий) етап.

На першому – *початковому* – етапі відбувався добір наукової літератури та вивчення матеріалів інтернет-сайтів, на яких розміщено інформацію щодо проблем гендеру в освіті та розвитку вищої освіти Туреччини, для чого було використано пошуково-бібліографічний метод. Крім того на цьому етапі було визначено структуру дослідження (структурно-системний метод), визначено послідовність вивчення матеріалів.

Дослідження цього етапу довело відсутність значного інтересу вітчизняної наукової думки до розвитку освіти Туреччини, хоча на наше переконання досвід республіки мав би бути врахований під час реформування вітчизняної освіти через низку факторів, серед яких провідний – євроінтеграційне спрямування державної політики як Туреччини, так і України.

Також на цьому етапі було визначено наявність низки складностей проведення нашого дослідження. Умови пандемії значно обмежили дослідження лише доступними Інтернет-джерелами, які, на наш погляд, відображають лише певний сегмент проблеми – тобто її висвітлення у відкритих ресурсах. Крім того, значна кількість ресурсів англomовні, що також певним чином ускладнювало процес дослідження.

На другому – *теоретико-практичному* – етапі відбувалося аналітичне вивчення здобутих матеріалів фактичного та описового характеру (наукові публікації вітчизняних та закордонних дослідників; зміст сайтів турецьких університетів; зміст навчальних програм центрів гендерних та жіночих студій низки турецьких університетів; особливості діяльності центрів жіночих та гендерних досліджень університетів Туреччини тощо), для цього було використано методи термінологічного аналізу та концептуального аналізу (що дозволило конкретизувати ключові поняття відповідно до особливостей соціокультурного контексту Туреччини та виявити специфіку його розгляду тут питань гендерної рівності). На цьому етапі було підготовлено робочий варіант нашої кваліфікаційної роботи.

Конкретизація базових понять дослідження дозволила використати їх для опису особливостей соціокультурного життя Туреччини у гендерному аспекті та визначити критерії щодо вивчення стану розвитку вищої освіти Республіки у гендерному аспекті.

Зокрема, окрім понять «гендер», гендерна рівність тощо, ми звернули увагу на поняття «Індекс гендерного розриву» (підрозділ 1.1.). Тому вважаємо за необхідне дещо уточнити згадане вище поняття у науковому ракурсі. У виданні «Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України» (К., 2016) подано низку гендерних показників, які дозволяють встановити рівень досягнення гендерної рівності у різних країнах. Зокрема тут йдеться про існування у міжнародному дискурсі низки Гендерних індексів, або гендерно-чутливих індикаторів (*gender indicators, gender-sensitive indicators*), які «посідають важливе місце в системі соціальних індикаторів. Гендерні індекси є унікальним інструментом, що синтезує складне та багатомірне поняття гендерної рівності у зручний для користування показник, який легко піддається інтерпретації» [8, с. 159].

У нашому дослідженні було використано Індекс глобального гендерного розриву, який дозволив виявити особливості розвитку Туреччини впродовж останніх 15-ти років. Показники цього індексу за вказаним вище виданням подано у Табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Сутність Індексу глобального гендерного розриву ([8, с. 161]).

Джерело	Сутність індексу
1	2
<p>Індекс глобального гендерного розриву (<i>The Global Gender Gap Index</i>)</p> <p>Організація: Всесвітній економічний форум (<i>World Economic Forum</i>) з 2006р. – по цей час</p> <p>Щорічно</p> <p>Джерело: http://www.weforum.org</p>	<p>Дослідження країн за показником рівності статей. Індекс складається із загальнодоступних статистичних даних у галузі соціально-економічного розвитку.</p> <p>Індекс вимірює лише гендерні відмінності в країнах світу незалежно від рівня їх розвитку.</p> <p>Вимірюється за 14 індикаторами у ключових галузях:</p> <ul style="list-style-type: none"> (а) економічна участь і кар'єрні можливості; (б) освіта; (в) здоров'я; (г) політичні права та можливості. <p>Значення Індексу від 0 до 1. Чим ближчий до 1, тим менше диспропорцій між чоловіками та жінками в цих ключових сферах</p>

На третьому – узагальнюючому (підсумковому) – етапі було повністю систематизовано дослідження, відбулося його значне скорочення, задля уникнення повторів; було зроблено проміжні та загальні висновки дослідження; було остаточно оформлено його текст та список використаної літератури дослідження. Тому провідним дослідницьким методом на цьому етапі став описово-аналітичний метод.

Висновки до першого розділу

Результати дослідження, представлені у першому розділі, дозволяють зробити такі проміжні висновки.

Розвиток та впровадження гендерного компонента до турецької системи вищої освіти безпосередньо пов'язані із розвитком Республіки Туреччина як демократичної держави, поширенням тут жіночого руху та утвердженням в країні системи прав та свобод жінок. Освіта стала для жінок рушієм, який дозволив їм самореалізовуватися не лише в родинній, а й у суспільній сфері. Саме друга хвиля жіночого руху/фемінізму в Туреччині 80-90-х рр. ХХ ст. спонукала до появи у турецьких університетах окремих дослідницьких центрів із жіночого питання.

Попри посилення жіночого руху у Туреччині 90-х рр. ХХ ст., ухвалення прогресивних законодавчих актів, суспільство зберігає традиційне ставлення до жінки – як хранительки домашнього спокою, вірної служниці інтересам родини, чоловіка, дітей. Тому тут продовжує відтворюватися «гендерний розрив» у заробітній праці чоловіків та жінок, у їхньому доступі до освіти, а відтак і до певних освітніх галузей. Зберігається гендерна диспропорція у поділі професій на «жіночі» та «чоловічі».

Показником сучасного стану Туреччини у гендерному аспекті є Індекс гендерного розриву, що фіксується Світовим економічним форумом з 2006 р. та доводить наявність у країні гендерних диспропорцій в економічній сфері. Тому значну увагу міжнародні організації приділяють питанню залученості жінок до економіки країни, їхнього представництва в керівних державних органах. Натомість Туреччина сьогодні пропагує культ жінки-матері, для якої родина – головне призначення, а отже публічність жінок, їхня активність залишаються підпорядкованими життєвому призначенню жінки-матері.

Визначним для ствердження Туреччини як демократичної держави була її участь у Стамбульській конвенції, яка, на жаль, сьогодні не поширена на країну. Туреччина відмовилася від свого підпису. І країною, на думку турецьких дослідників, поширюються антигендерні рухи під гаслом збереження традиційних сімейних цінностей. У країні спостерігається гендерна професійна сегрегація, яка потребує подолання. Жінки, які працюють, відчують подвійний тягар та перебувають у стані гендерного

конфлікту між тими ролями, які від них очікує суспільство. Саме на гендерний показник зважають науковці, коли підкреслюють нерівність доступу жінок та чоловіків до економічних, політичних та освітніх ресурсів Туреччини.

Проведене дослідження спиралося на визначення базових понять, представлених у сучасному науковому дискурсі, із специфікою соціально-культурного контексту Туреччини. Тому окрім поняття «гендер» важливими стали поняття «гендерна рівність», «гендерна дискримінація», «гендерне насильство».

У нашому розумінні «гендер» - це система суспільних очікувань від жінки та чоловіка щодо їхньої життєвої ролі, призначення та поведінки. У Туреччині на сьогодні провідним «образом жінки» стає образ «жінки-матері». І хоча Туреччина не відмовляється від євроінтеграційного курсу, егалітарність (як рівність) поступається місцем концепції «статевого взаємодоповнення», що по-суті лише відтворює традиційні погляди на дівчат/жінок, що обмежує їхні можливості до реалізації своїх громадянських прав. Утім для існування та розвитку країни на демократичних засадах обмеження такого роду не мають виправдовуватися культурними традиціями, оскільки вони дискримінують за статевою ознакою практично половину населення Туреччини.

Системному аналізу проблеми сприяло використання низки методів дослідження, які були доцільними задля висвітлення того чи того аспекту проблеми на певному етапі виконання поставлених завдань.

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Дослідницька частина роботи передбачала емпіричний збір матеріалу, його аналіз та узагальнення. Відповідно до розуміння сучасною Туреччиною дотримання принципу гендерної рівності в освіті, як дієвого механізму забезпечення сталого розвитку суспільства, у науковому дискурсі питання розглядається через декілька аспектів: рівний доступ до навчання і жінок, і чоловіків, їхні можливості реалізувати себе у професійній, зокрема академічній сфері (розділ 2.1.). Значний інтерес представляє і практичний досвід Туреччини щодо запровадження гендерного складника до системи вищої освіти через її зміст та організаційні структури (центри жіночих та гендерних досліджень (розділ 2.2.)).

2.1. Система вищої освіти Туреччини: особливості у ракурсі гендерних перетворень

Науковці, які досліджують стан розвитку освіти у Турецькій республіці наголошують на її інтенсивному розвитку та реформуванні, оскільки саме Туреччина на сьогодні входить до числа країн-лідерів, які активно просуваються в розвитку освіти за європейськими стандартами.

Передусім варто зазначити, що реформування системи освіти у Турецькій республіці має практично 100 річну історію. Першим документом, що визначив напрям реформування освіти став «Закон про стандартизацію освіти» (03.03.1924 р.), який досі «вважається одним із ключових революційних кроків республіки, скерованих на «модернізацію» культурного життя у Туреччині.

За допомогою даного Закону «освіті у країні надали статус національної, а школи та релігійні заклади (медресе), діючі під контролем Шейх уль-Ісляма

Османської держави, були скасовані» [24, с. 107]. З цього часу турецька система освіти набула ознак централізації та уніфікації.

Основи існування нової системи освіти було затверджено ще одним законом «Про організацію системи освіти» (02.03.1926 р.), яким, як зауважують дослідники, система освіти була піддана секуляризації (із шкільної програми прибрати релігійні предмети: тафсір, історія тафсіра, хадіс, історія хадіса та історія науки, калам), саме навчання почало будуватися на загальних принципах [24, с. 107]. Для нас важливим є той факт, що саме з цього часу у Туреччині навчання стало змішаним (єдиним для хлопців та дівчат).

Подальше реформування освіти було спрямоване на входження республіки Туреччина до світового освітнього простору, що позначилося на введенні обов'язкового початкового, семи- та восьмирічного навчання (введено до 1973 р.), перехід на латиницю. Згодом (1982 р.) до освітнього процесу було повернуто релігійні дисципліни. А з 1992 р. запроваджено кредитно-модульну систему навчання до закладів середньої освіти, а у 2001 р. Туреччина увійшла до кола країн, що приєдналися до Болонського процесу.

Визначення напряму історичного формування системи освіти у Туреччині щодо її секуляризації, спонукає до встановлення структури державного керівництва освітою та тих нормативних актів, що унормовують дію цієї централізованої системи. Структуру органів управління освітою складають: Міністерство національної освіти (Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı), із низкою структурних підрозділів – Міністерський офіс (апарат управління), Рада з вищої освіти та дисципліни (Yükseköğretim Kurulu – YÖK, Головні службові відділи, Консультативні та контрольні відділи, а також допоміжні підрозділи та інституції, які утворено при сприянні безпосередньо міністра (наприклад – Центр професійних і технічних освітніх досліджень та розвитку або Рада з координації проектів) [16, с. 5]. У цій структурі всі нормативні освітні документи, визначаються Міністерством національної освіти (Millî Eğitim Bakanlığı / МЕВ), яке, за твердженням турецьких джерел,

знаходиться в процесі постійного реформування та оптимізації задля створення динамічної та чіткої системи організації освіти, про що свідчать турецькі дослідники [45, с. 4].

Як зазначають дослідники (І. Покровська, Е. Салахатдінова) система освіти Туреччини сьогодні унормовується низкою документів, серед яких:

- Конституція Турецької Республіки, Основний закон Національної Освіти (№739), Закон уніфікованої освіти (№430), Закон про організаційну структуру закладів вищої освіти (№2809), Закон про вивчення іноземних мов за (№2923), Закон про дуальну освіту у вищих навчальних закладах (доповнення до Закону №2547) та Закон для восьмирічної обов'язкової та неперервної освіти за (№4306);

- п'ятирічні плани розвитку, якими «визначають потреби трудових ресурсів для країни, фінансування формальної та неформальної освіти для покращання якості освіти тощо за загальної координації дій Державною організацією планування»;

- Державні програми, що регулюють окремі аспекти розвитку освіти у межах чинної нормативної бази;

- Рекомендації Національних освітніх рад [24, с. 109-110].

Регулювання освітніх структур визначається окремим документом – Положенням Міністерства національної освіти про заклади освіти впродовж життя (Millî Eğitim Bakanlığı Nayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği [35]).

У країні діє трьохступенева система освіти: дошкільна (переважно приватна), шкільна (система державних, приватних, регіональних та спеціальних шкіл; початкова – обов'язкова з 6 років; середня – державна; спеціальні – ліцеї/гімназії – 12 років навчання; вища – для випускників ліцеїв).

Ми звернули увагу на те, що у описі системи функціонування системи освіти республіки Туреччина робиться наголос на поступову європеїзацію освіти, утім практично відсутні відомості про наявність/відсутність закладів освіти змішаних та роздільних; утім є інформація, що у загальноосвітніх

школах юнаки проходять військову підготовку, а дівчат вчать домоводству, крою та шиттю [24, с. 111]. Цікавим вважаємо факт наявності диференціації для ліцеїв за двома напрямками: гуманітарний та природничо-математичний.

Із позицій гендерного підходу вважаємо цікавим дослідження Т. Десятова, який висвітлив систему освіти у професійних ліцеях Туреччини (Анатолійські технічні, анатолійські професійні та комерційно-туристичні ліцеї, турецько-німецькі професійно-технічні навчальні заклади) та звернув увагу на те, що у «жіночих навчальних закладах підготовку спеціалістів здійснюють в основному для сфери послуг, туризму, переробної та текстильної промисловості, натомість у чоловічих – акцент робиться на підготовці висококваліфікованих робітничих кадрів та спеціалістів для основних галузей промислового та сільськогосподарського виробництва» [16, с. 2].

Відповідно до теми нашої роботи важливим вважаємо факт, на який звертають увагу сучасні турецькі дослідники. Це поправка 2012 р. зроблена до Закону про початкову освіту та навчання (№ 222) (Primary Education and Training Law), відповідно до якого держава має «забезпечити доступ до освіти та навчання для всіх на справедливих умовах» та «підвищити рівень відвідуваності дітей неблагополучних груп населення і на кожному етапі освіти та навчання». Важливе значення для системи освіти мав Стратегічний план Міністерства освіти на 2015-2019 роки, який наголошував на необхідності охопити освітою всіх дітей. У результаті у 2017-2018 н.р., співвідношення хлопців/дівчат у освіті на початковому рівні становило 99,84%, рівні середньої школи становить 101,76%. Загалом по Туреччині співвідношення у середній освіті становить 93,25% (Міністерство Національної статистики освіти) [46, с. 98]. Аналогічний коефіцієнт співвідношення кількості дівчат та хлопців для вищої освіти становить 93,28 % [46, с. 98]. Наведені дані свідчать про наявність «гендерного розриву» в освітній галузі Туреччини.

Вища освіта (ступінь бакалавра) у Туреччині триває 4 роки (їй передуює навчання у спеціальній (вищій) школі впродовж двох років) та має вузькоспеціалізований характер. Отже кожен університет складається з факультетів та професійно-технічних коледжів де готують бакалаврів. Підготовка магістрів та докторів філософія вважається післядипломною освітою та координується Інститутами аспірантури. Оцінка цієї роботи щорічно здійснюється єдиним національним іспитом Центру відбору та працевлаштування (Assessment Selection and Placement Centre – OSYM) [46].

За відомостями, які подає С. Сапожніков, сьогодні у «Туреччині налічується 54 університети з 396 факультетами, 64 вищі школи, 174 професійні вищі школи та 211 інститутів. Згідно із законом № 2547 «Про вищу освіту» ректорів університетів призначає президент республіки з числа кандидатів, представлених РВО (YÖK), а деканів факультетів – безпосередньо Рада з вищої освіти (YÖK) із середовища професорів, рекомендованих ректорами університетів. Рада з вищої освіти надає університетам такі права і обов'язки:

1. Сенати університетів, університети і пов'язані з ними керівні органи зобов'язані надавати звіт з виконаної роботи за 10 місяців в офіційну газету (Resmî gazetesi) . Університети вільні в ухваленні програми навчання.
2. Єдиною інстанцією, яка вирішує питання, пов'язані із студентами, є університет. Рада з вищої освіти (YÖK) вирішує лише питання плану вступу до університету, координує плани прийому абітурієнтів в усіх університетах країни.
3. Рада з вищої освіти надає повну свободу університетам у підборі персоналу, прийнятті на роботу викладачів або їх звільненні» [28, с. 43-44].

Наведена розлога цитата дозволяє нам встановити структурне підпорядкування закладів вищої освіти. У наведеній вище цитаті С. Сапожнікова стверджується що Рада з вищої освіти (YÖK) не впливає на вибір та ухвалення програм навчання, у цьому питанні університети мають практично повну автономію. Тож започаткування та скасування

гендернозорієнтованих навчальних програм, знаходиться виключно у колі відповідальності самих університетів.

Вважаємо за необхідне наголосити на ролі Ради з вищої освіти (Yükseköğretim Kurulu - YÖK). Вище було сказано, що YÖK визначає лише політику університетів щодо добору абітурієнтів. Наведене спостереження С. Сапожнікова [28] хронологічно віднесено до 2011 р., утім вже в публікації 2016 р. О. Карпенко зазначає, що YÖK регулює різні аспекти університетського життя: від фінансування ЗВО до змістового та організаційного забезпечення освітнього процесу вищої школи [16]. Тобто можемо відзначити посилення впливу YÖK на змістовий бік організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Тож саме ця рада (YÖK) у 2015 р. скасувала своє попереднє рішення про впровадження програм гендерної рівності в освіту Туреччини [4].

Серед найбільш успішних університетів Туреччини – ті, що були засновані у середині 50-х - 60-х рр. XX ст.:

- Університет Гедіз в м. Ізмір (Ege University / Ege Üniversitesi) (1955 р.),
- Середньо-Східний Технічний університет (Middle East Technical University (METU) /Orta Dogu Teknik Universitesi (ODTU)) в м. Анкара (1956 р.);
- Університет ім. Ататюрка в м. Ерзурум (Atatürk Üniversitesi), (1957 р.);
- Університет Хаджеттепе в м. Анкара (Hacettepe Üniversitesi / Hacettepe University) (1967 р.).

Навчання в університетах має семестрову організацію, зорієнтована на можливість навчання за програмою бакалаврату (4 роки), магістратури (2 роки) та докторантури (3 роки). Структурно система освіти Туреччини була представлена у праці О. Карпенко [К-1, с. 5] (відтворено на Рис. 2.1).

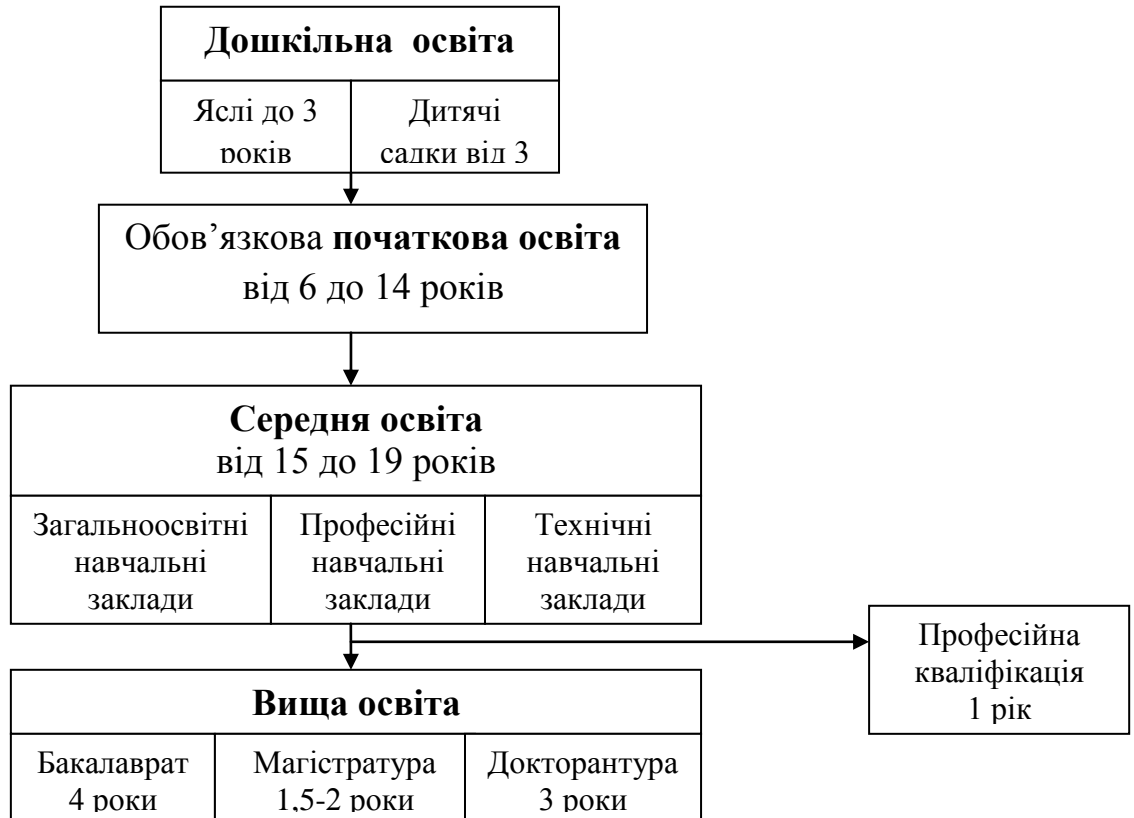

Рис. 2.1. Система освіти Туреччини (за О. Карпенко).

У вищій освіті звертається увага на розвиток науки, що дає підстави науковцям зазначити значне зростання темпу наукового розвитку університетів Туреччині (Знання, мережі і країни: глобальне наукове співробітництво в XXI столітті / Knowledge, networks and nations: Global scientific collaboration in the 21st century), порівнюючи його із темпами розвитку університетів Китаю [16, с. 6].

Утім питання гендерної рівності у вищій освіті все ще вважається одним із пріоритетних у науковому середовищі. У другому десятилітті XXI ст. низка турецьких науковців, представників освітніх установ, громадських організацій провели дослідження стану гендерної рівності в освіті Туреччини, зокрема у вищій освіті, та опублікували дані, на які ми спираємося в нашій роботі.

Зокрема були використані роботи публікації Berkay Özcan та Hande Inanc Gender, Family and Academic Careers in Turkey (2015 p.), Meltem İnce Yenilmez Women in Academia in Turkey (2016 p.), Leyla Yılmaz Fındık Gender

Disparity in Turkish Higher Education (2016 p.), Fatma Çobanoğlu Gender Equality in Turkish Higher Education (2018 p.), роботи Дослідницького центру гендерних та жіночих досліджень Університету Kadir Has (2019 p.) та інші джерела, які містять інформацію щодо якісного та кількісного представлення дівчат/жінок та хлопців/чоловіків на різних рівнях освіти Туреччини та висвітлюють гендерні проблеми розвитку вищої освіти Туреччини.

Дослідники звертають увагу на те, що населення Туреччини становить 81 мільйон, серед якого: 50,2% становлять чоловіки, 49,8% - жінки. Із порівняно великою кількістю молоді серед населення Туреччини зростає і роль вищої освіти, що відтворюється у низці публікацій у вигляді діаграм, які також використовуємо.

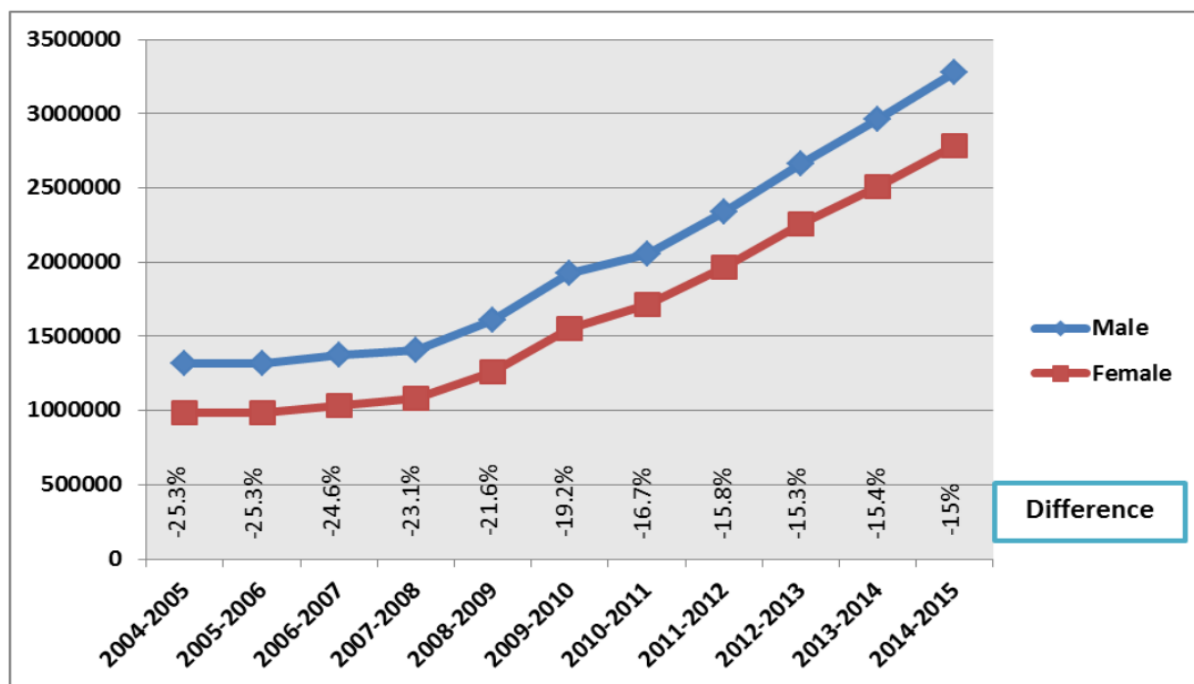

Рис. 2.2. Кількісне співвідношення дівчат та хлопців серед вступників до університетів Туреччини з 2004-2005 н.р. по 2014 – 2015 н.р. (Джерело: [41]).

Наведені на Рис. 2.2. відомості свідчать про загальне (більше ніж у три рази) зростання з 2004-2005 н.р. до 2014-2015 н.р. кількості здобувачів вищої освіти та наявності. Утім всі ці роки зберігається розрив між кількістю дівчат та юнаків, які вступають до університетів. Цей розрив зберігається на рівні

15% від загальної кількості вступників, хоча він поступово зменшується – від 24% у 2004-2015 н.р. до 15% у 2014-2015 н.р.

Загальне співвідношення кількості чоловіків, жінок в освіті відтворюється через Індекс гендерного розриву (див. розділ 1.1.). В освітній динаміці цей показник представлений на Рис. 2.3.

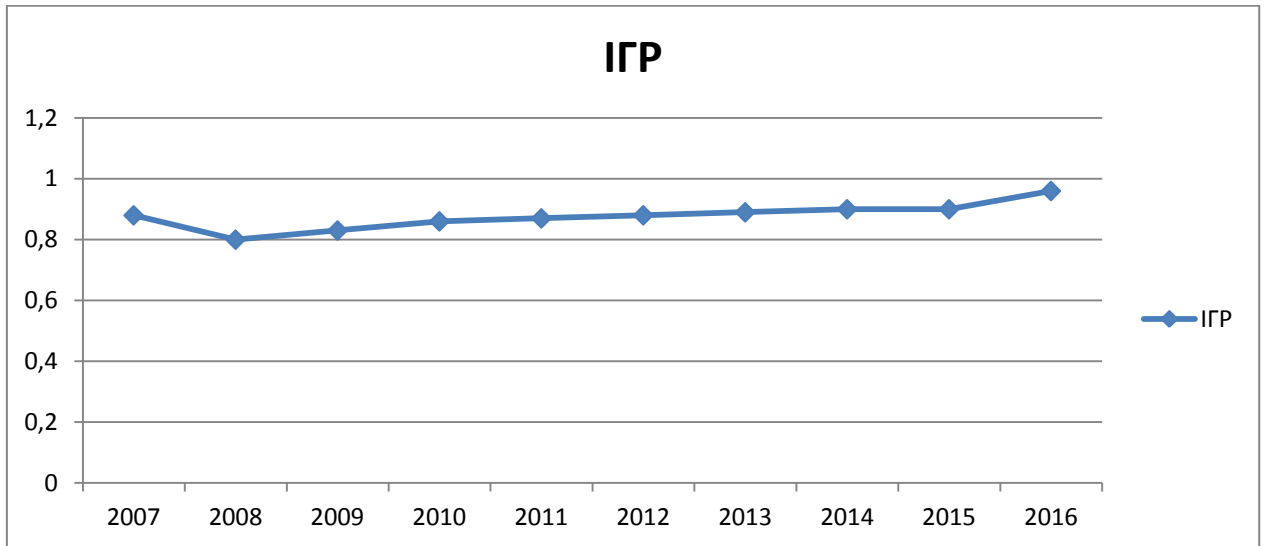

Рис. 2.3. Динаміка ІГР в освіті (Джерело: [46]).

Це умовний показник, і якщо він дорівнює 1, це означає досягнення рівності між представленістю жінок та чоловіків в освіті, якщо показник менше 1, це означає наявність гендерного дисбалансу на користь чоловіків. Очевидно, що попри поступове вирівнювання цього показника (з 0,8 у 2007 р. до 0,96 у 2016 р.) гендерний розрив у вищій освіті все ще зберігається.

Утім вища освіта у Туреччині представлена програмами бакалаврів, магістрів та докторів наук (PhD), де цей розрив стає ще більш очевидним.

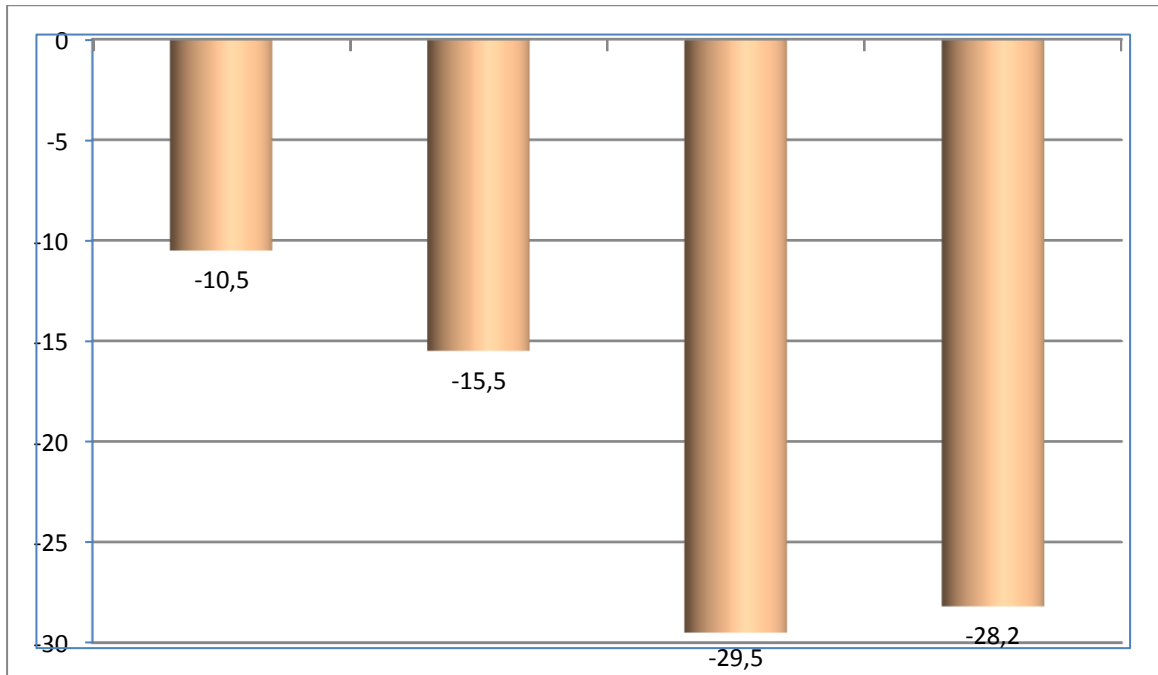
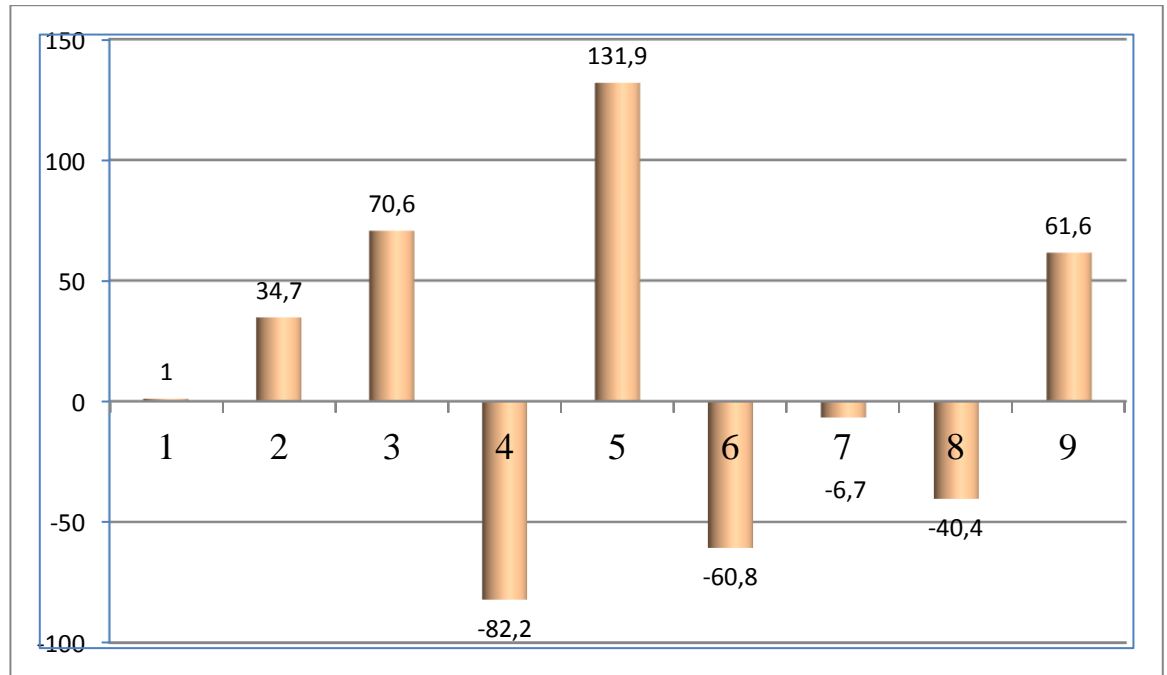

Рис. 2.4. Гендерний розрив у здобутті вищої освіти: молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, доктор філософії (Джерело: [41]).

Наведена діаграма (Рис.2.4.) ілюструє різницю у відсотках у кількості жінок та чоловіків, які здобувають освіту на різних рівнях. Зокрема серед тих, хто здобуває освітній ступінь молодшого спеціаліста різниця між чоловіками та жінками становить 10,5% від загальної кількості осіб, натомість ця різниця значно збільшується, серед бакалаврів та докторів філософії (29,5% та 28,2%), що доводить труднощі у здобутті визначених освітніх ступенів саме дівчатами/жінками. Пояснення цьому вбачаємо у необхідності поєднання жінкою родинних обов'язків із навчанням, оскільки суспільство передусім очікує від них виконання материнських обов'язків.

Також зазначаємо наявність різниці у кількості жінок та чоловіків серед здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, що констатують турецькі науковці (унаочнено на Рис.2.5.).

1. Соціальні науки, бізнес, право	2. Гуманітарні науки, мистецтво	3. Освіта	4. Інженерія, виробництво	5. Здоров'язбереження
6. Математичні науки, ІКТ	7. Ветеринарія, сільське господарство	8. Обслуговування	9. Різне	

Рис. 2.5. Розподіл жінок та чоловіків як здобувачів освіти за різними галузями (Джерело: [41]).

Наведена діаграма свідчить про переважну представленість жінок у традиційних «жіночих» сферах - мистецтво, освіта, здоров'язбереження. Натомість чоловіки переважно здобувають також традиційно «чоловічі» галузі, пов'язані із промисловим виробництвом, інженерією, математичними науками та інформаційно-комунікаційними технологіями. Такий підхід простежується і далі, на магістерських та докторських програмах.

За даними турецьких дослідників щороку простежується зростання кількості магістрантів та докторантів, і цей попит однаково зростає і серед чоловіків, і серед жінок. Утім кількість чоловіків, що навчаються за тим чи тим ступенем освіти серед чоловіків значно більша. Зокрема ця диспропорція очевидна при здобутті ступеня доктор філософії (унаочнено на Рис. 2.6.).

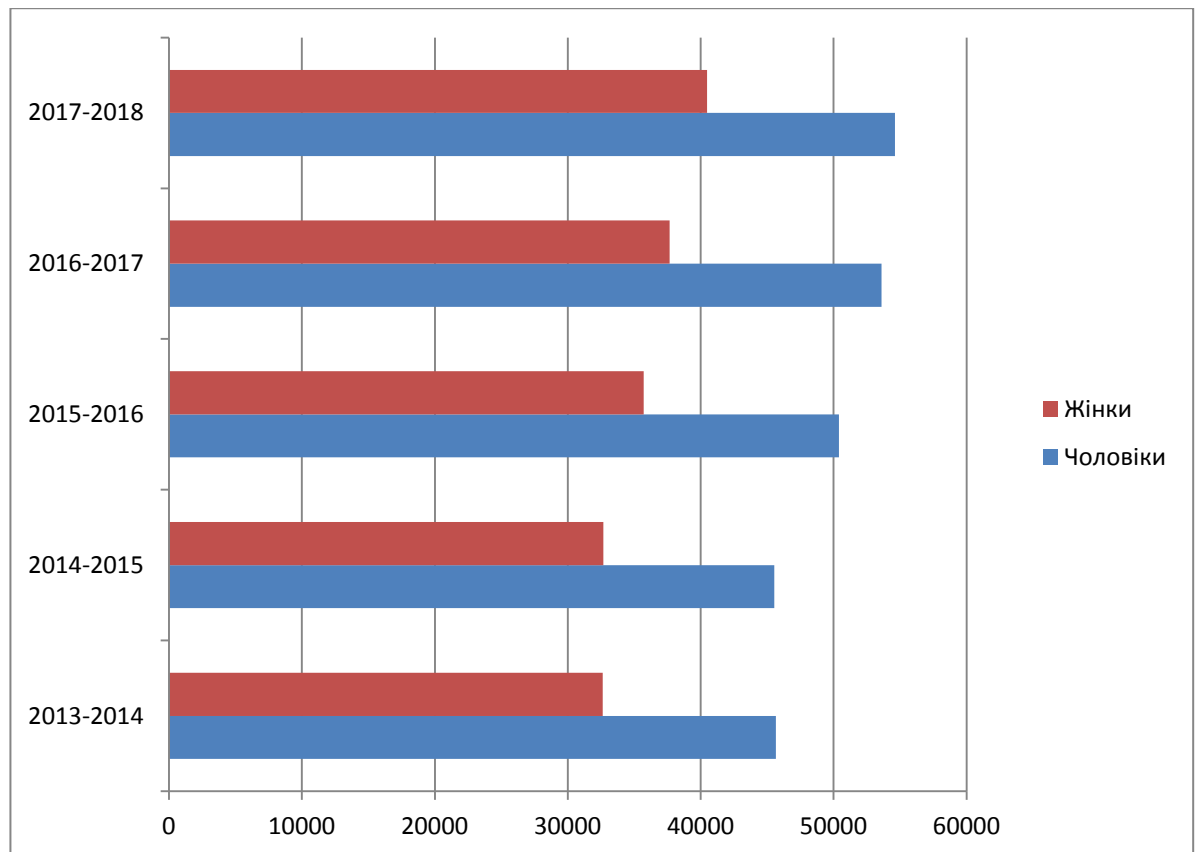

Рис. 2.6. Динаміка зростання попиту на здобуття ступеня доктора філософії серед здобувачів вищої освіти в університетах Туреччини (Джерело: [46]).

На магістерському та докторському рівнях також простежується збереження традиційного вибору «чоловічих», «жіночих» напрямів. Жінки переважно обирають здоров'язбережувальний та мистецький напрями, чоловіки - право, виробництво, інженерія тощо.

У дослідженні Meltem İnce Yenilmez «Жінки в університетах Туреччини» (Women in Academia in Turkey) констатується наявність такого розподілу і серед викладачів закладів вищої освіти. Утім загальна кількість жінок і серед студентів, і серед викладачів невинно збільшується (із одночасним збільшенням кількості університетів), що простежується у діаграмах вміщених на Рис. 2.7 та Рис.2.8. (складено на основі [71]).

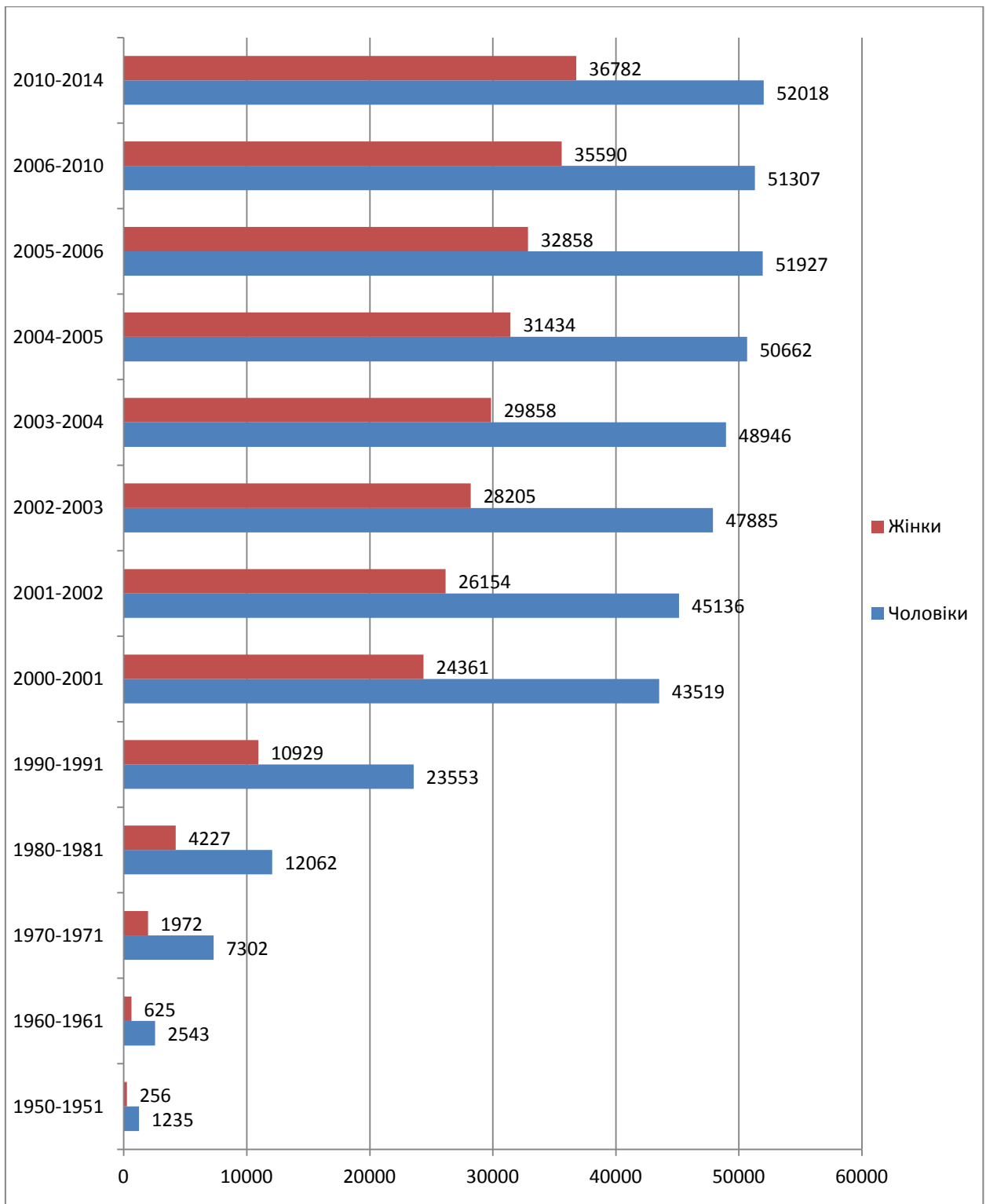

Рис. 2.7. Динаміка змін кількості жінок/чоловіків серед викладачів університетів Туреччини (Джерело: [71]).

Діаграма переконує у значному збільшенні кількості викладачів університетів (як і самих університетів) Туреччини за 60 років. Утім кількість жінок на викладацьких посадах поступово збільшується. Якщо у середині

минулого століття відсоткове співвідношення жінок та чоловіків на викладацьких посадах в університетах становило: 17,1% (жінки) та 82,9% (чоловіки), то вже у другому десятилітті XXI ст. розрив значно скоротився, а співвідношення вже становить: 39,6% (жінки) та 60,4% (чоловіки).

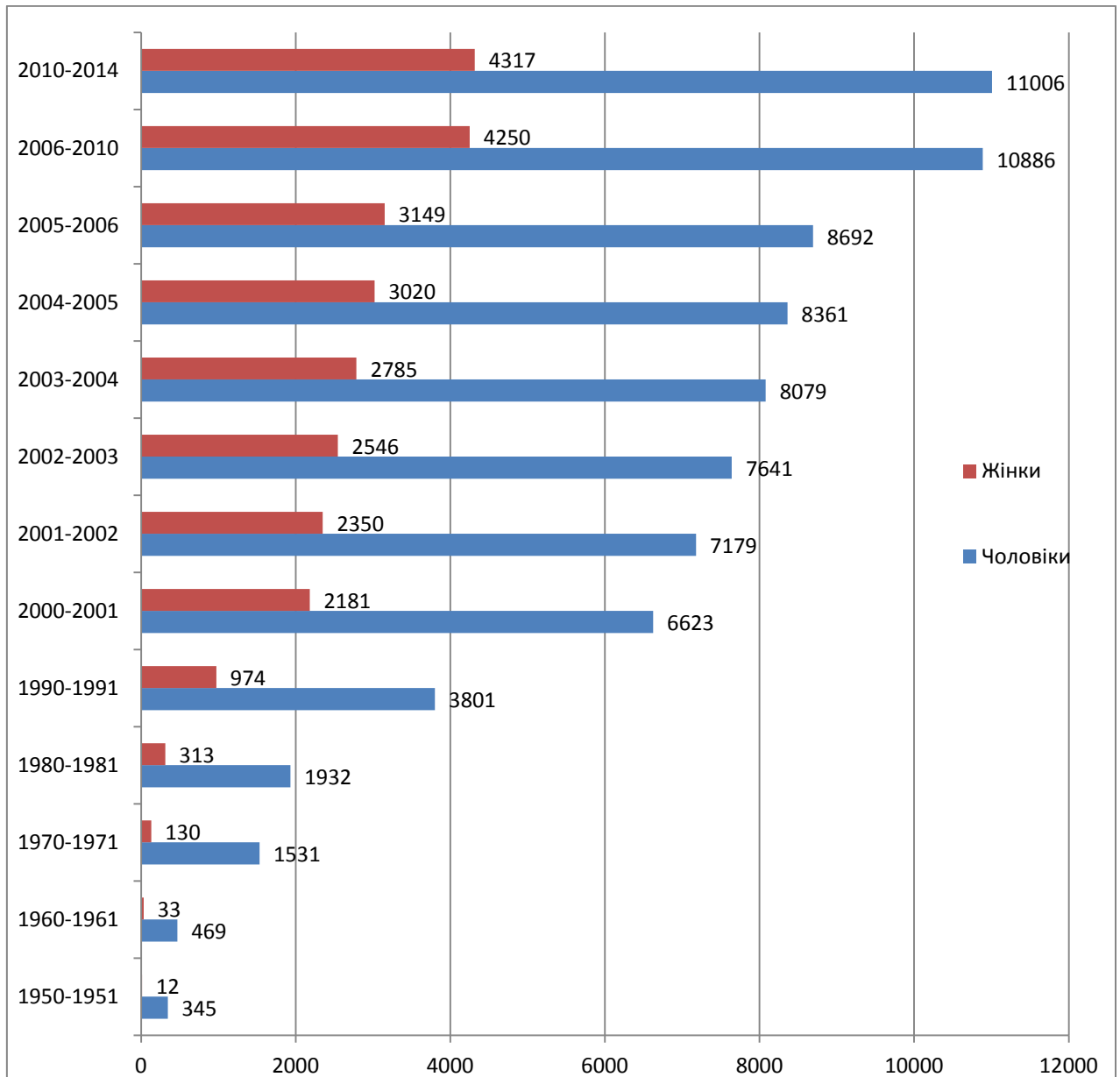

Рис. 2.8. Динаміка змін кількості жінок/чоловіків серед професорів університетів Туреччини (Джерело: [71]).

Діаграма також переконує у значному збільшенні кількості професорів університетів Туреччини за впродовж другої половини XX – початку XXI ст. Вражає і значне збільшення жінок – на професорських посадах – від 12 осіб

(що становило 3,4% від професорського складу) у середині ХХ ст., до 4317 осіб (що становить вже 28,8% від професорського складу). Утім значний розрив хоч і скоротився за 60-років, проте залишається доволі показовим.

Коментуючи наведені дані дослідниця стверджує, що раніше у Туреччині доступ до освіти визначався статтю, етнічністю, расою, соціальною та економічною визначеністю, тому жінки були обмежені у своєму виборі академічної кар'єри [71]. У цьому аспекті звертається увага на той факт, що жінок в академічній/науковій сфері більше в суспільно-гуманітарних професіях та значно менше у професіях технічних. Ілюструє своє твердження дослідниця статистичними даними, які наводимо (Рис.2.9).

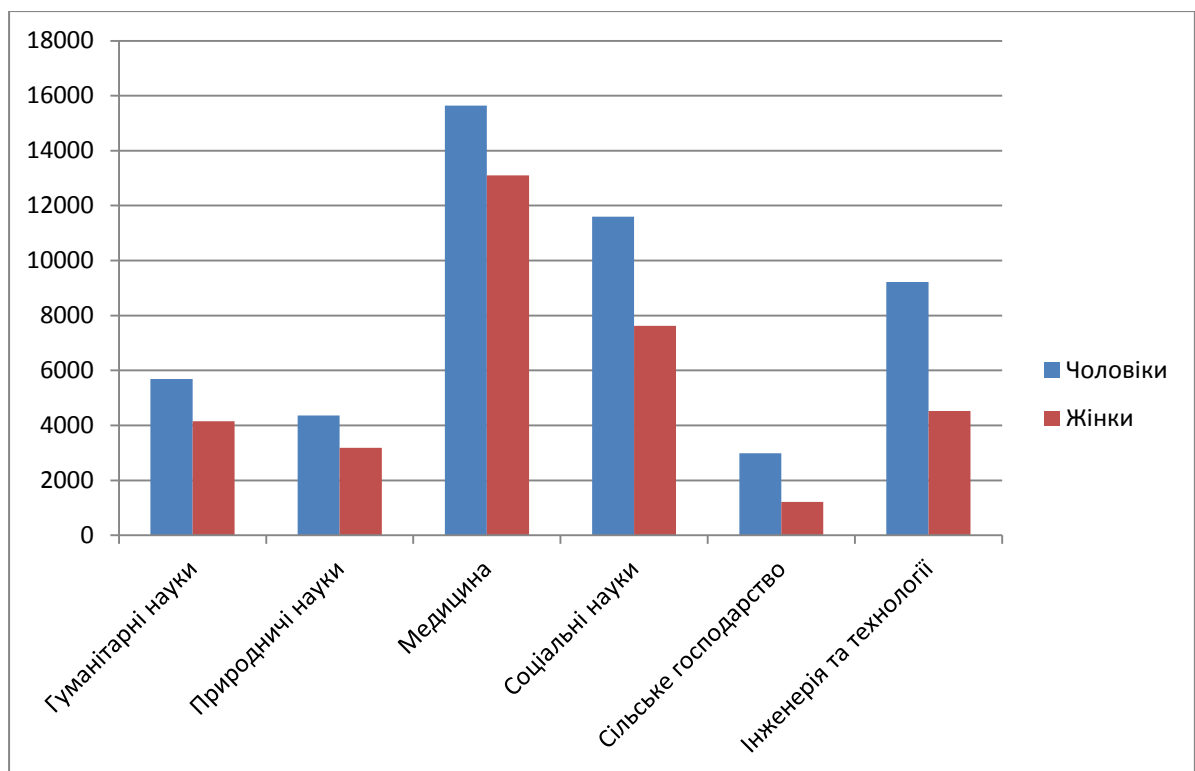

Рис. 2.9. Чисельне співвідношення викладачів (чоловіки/жінки) за галуззю знань в університетах Туреччини на 2014 р.(Джерело: [71]).

До того ж стверджується, що жінки, схильні реалізовувати себе передусім у приватній сфері, що пояснюється традиціями та культурними особливостями Туреччини. Отже, дослідниками робиться загальний висновок

про те, що жінки краще вчать професіям, пов'язаними із «обслуговуванням» (медична сестра, секретарка тощо).

З означених позицій цікавим вважаємо дослідження Berkay Özcan та Hande Inanc «Gender, family and academic careers in Turkey» (2015 р.). Дослідники простежують зв'язок сімейного життя жінок із їхньою академічною кар'єрою. Зокрема вказують на потребу у відкладеному шлюбі та перерві у навчанні у зв'язку із народженням дітей. У дослідженні взяли участь 4500 науковців Туреччини, які мали відповісти на низку питань щодо поєднання родинних обов'язків та наукової кар'єри, запропонованих науковцями за трьома основними позиціями: вступ у шлюб, народження першої дитини та народження другої дитини. У результаті дослідження було встановлено: чоловіки з академічною кар'єрою, частіше вступають у шлюб та мають більшу кількість дітей, ніж їхні колеги-жінки. Що пояснюється ученими складністю поєднання жінкою родинних обов'язків та академічної кар'єри. Дослідження доводить, що майже 40% усіх заміжніх жінок - науковиць залишаються бездітними (цей показник у чоловіків становить 20%). Із жінок, що мають дітей, лише 30% народжують другу дитину, переважна більшість (60%) жінок (що мають академічну кар'єру) проти народження другої дитини.

У 2019 р. Дослідницький центр гендерних та жіночих досліджень університету Kadir Has опублікував дослідження «Стан гендерної (не)рівності в академічних колах у Туреччині» (The State of Gender (In)Equality in Academia in Turkey), яке охоплює період між 1984 і 2018 роками. Дослідження було спрямоване на вивчення динаміки розподілу вчених-жінок і чоловіків в Туреччині за регіонами та факультетами (проект було виконано у межах дослідницької програми за фінансуванням Європейської комісії в рамках програми Horizon).

З огляду на тему нашого дослідження вважаємо за необхідне навести деякі кількісні показники зі згаданого звіту [66]. Зокрема, результати

дослідження показують, що в Туреччині 90,9% ректорів – чоловіки, тоді як лише 9,1% – жінки, і лише 10,3% проректорів – жінки (унаочнено на Рис.2.10).

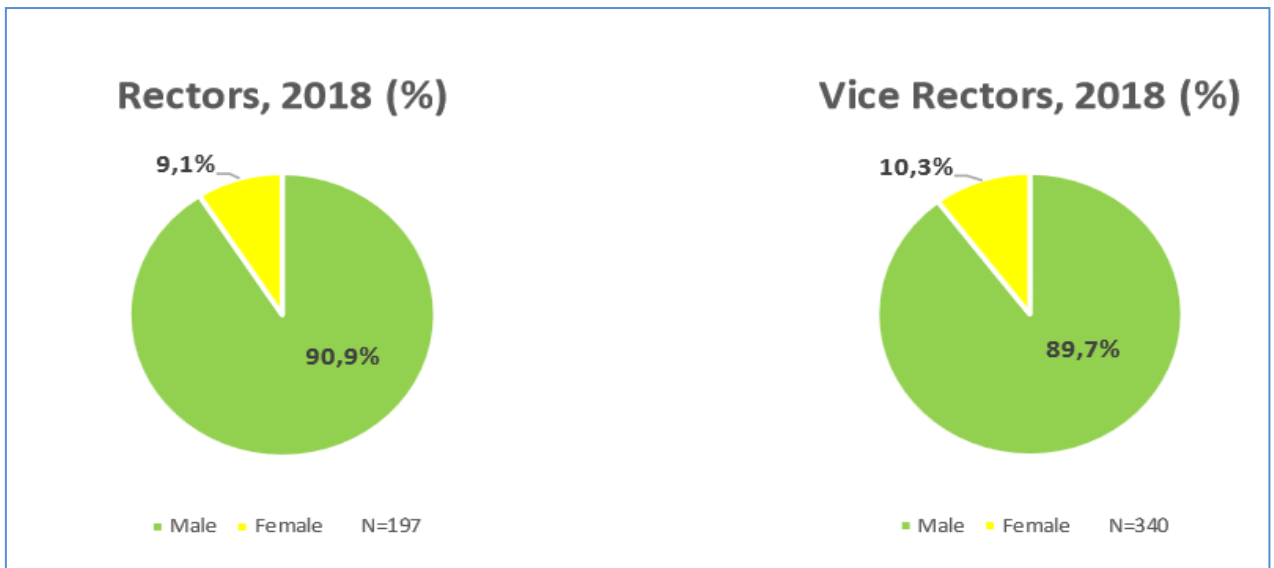

Рис.2.10. Співвідношення жінок/чоловіків на керівних посадах в університетах Туреччини (Джерело: [66, с.13]).

Згідно результатам згаданого дослідження, серед складу професорів турецьких університетів: 68,8% становлять чоловіки, а жінки – лише 31,2%. (Рис.2.11)

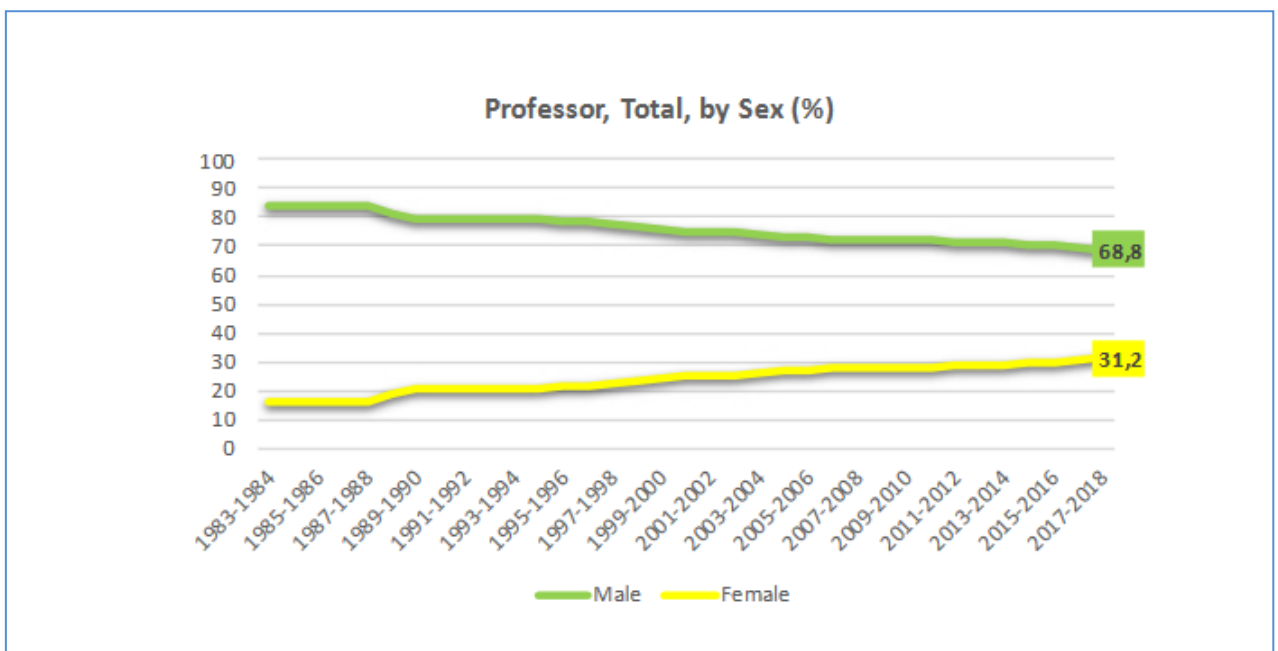

Рис.2.11. Співвідношення жінок/чоловіків на посадах професорів в університетах Туреччини (Джерело: [66, с.17]).

Серед усіх факультетів найбільша диспропорція серед професорів університету наявна на факультеті теології, де жінки становлять лише 10% від загального професорського складу.

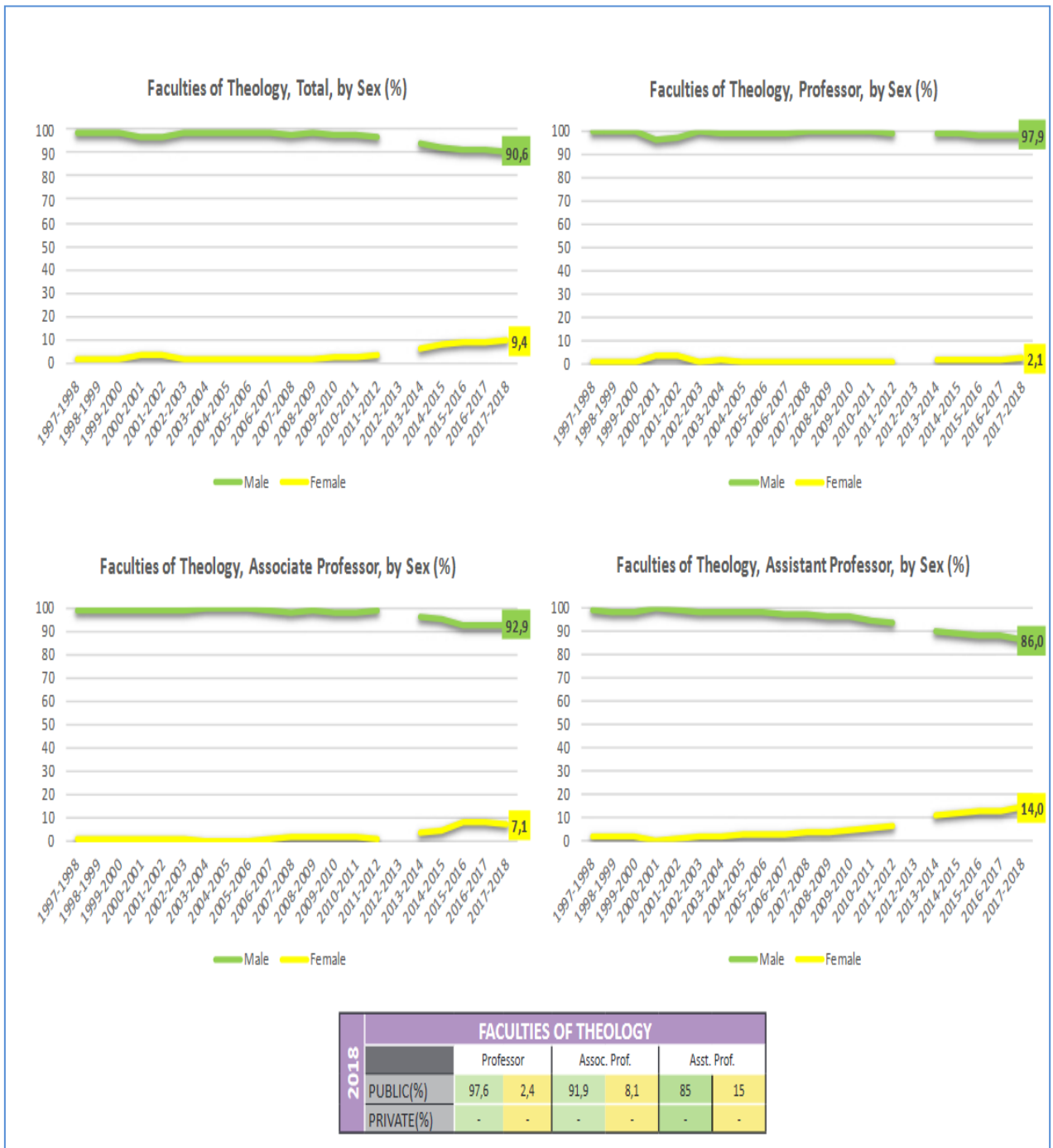

Рис.2.12. Співвідношення жінок/чоловіків на посадах професорів на різних факультетах університетів Туреччини (Джерело: [66, с.56]).

Дослідження демонструє, що факультети архітектури, комунікації та наук про здоров'я є факультетами, де більшість складають жінки. Згідно зі

звітом встановлено, що протягом останніх 30 років спостерігається тенденція до більшої гендерної рівності в академічних колах, загалом у Туреччині 61,8% академіків – чоловіки і 38,2% – жінки, тоді як існує різниця між державними та приватними університетами. У приватних університетах 57% академіків — чоловіки і 43% — жінки, тоді як у державних університетах 63% академіків — чоловіки і 37% — жінки.

Загалом турецькі науковці констатують, що більшість університетів Туреччини є державними, і 40% усього академічного персоналу в цих державних університетах – жінки, у приватних університетах частка жінок може сягати 50%. [71].

Турецькі дослідники звертають увагу на той факт, що кількісні показники доступу до навчання та реалізації рівних можливостей жінок і чоловіків у досягненні вищої освіти у Туреччині не значно відрізняються від європейських показників. Утім цю позицію поділяють не всі учені, говорячи про фемінізацію певних галузей знань, і констатуючи наявність горизонтальної та вертикальної сегрегації. Вертикальна сегрегація у цьому випадку тлумачиться як зменшення кількості жінок із підвищенням їх академічного ступеня. Академічна ієрархія демонструє збереження чоловічих привілеїв.

2.2. Досвід Туреччини із впровадження гендерного компоненту у систему вищої освіти

За матеріалами турецьких джерел встановлено, що інституціоналізація гендерних досліджень (центрів) розпочалася у Туреччині з 90-х рр. ХХ ст. з аспірантських програм у великих університетах: Стамбульський університет (Istanbul University), Університет Анкари (Ankara University) та Середньо-Східний Технічний університет (Middle East Technical University). З'явилися ці програми завдяки інтенсивному розвитку жіночого руху у Туреччині у 80-х рр. ХХ ст. як реакція наукового товариства на пошкваллення феміністичної ідеології у суспільстві. Поява цих рухів відбувалася внаслідок активізації

суспільного уявлення про важливість для державного розвитку дотримання прав людини. Випускники цих програм у подальшому стали провідниками гендерних ідей у науковому дискурсі країни.

Також важливою вважаємо думку турецьких дослідників щодо сутності інституціоналізації гендерних досліджень у Туреччині. Науковці виокремлюють у цьому процесі (процесі академічного фемінізму [48, с. 213-214]) три етапи:

перший етап - припадає на 1990-2000 рр., коли гендерна проблематика почала активно вивчатися в університетах, що пов'язано із Пекінською конференцією 1995 р. У цей час було створено Центр жіночих досліджень (Center for Research and Application of Women's Problems) у Стамбульському університеті (Istanbul University) (1989 р.), де з 1990 р. було відкрито першу магістерську програму; у 1993 р. було відкрито аналогічний центр в університеті Анкари (Ankara University) та у 1994 р. започатковано магістерську програму; у 1996 р. було відкрито такий центр в Університеті Гедіз в м. Ізмір, тут було відкрито магістерську програму у 1999 р. Загалом на цьому етапі зосереджували увагу саме на «жіночій» проблематиці;

другий етап - припадає на 2000 - 2010 рр., у цей час жіночі та гендерні дослідження довели свою легітимність, пожвавився жіночий рух, жінки почали брати більш активну участь у політичному житті країни; в університетах жіночі та гендерні дослідження впроваджувалися у всі суспільно-гуманітарні галузі, саме в цей період гендерні та жіночі дослідження стали автономними та набули міждисциплінарного статусу. Поступово розширювалося розуміння сутності гендерних досліджень, їхній вихід за межі «жіночого питання», розпочався розгляд питань, пов'язаних із гендерною ідентифікацією особистості;

третій етап розпочався з 2010 р. та триває понині. У цей час продовжують відкривати гендерні/жіночі центри у державних та приватних університетах; на 2019 рік їхня (Women's and Gender Research Centres) кількість зросла до 95-ти. «Гендер» став ключовим поняттям та предметом

наукового пошуку та освітнього виміру, поняття набуло свого широкого та багатокомпонентного значення. Оскільки жіночі дослідження стали академічною освітою та науковою сферою, вони отримали підтримку з боку міжнародних фондів, що мотивувало багатьох дослідників [48].

2.2.1. Гендерний складник у змісті вищої освіти

Із огляду на розвиток гендерних досліджень у науковому дискурсі Туреччині, певну (та тимчасову) підтримку із боку держави та постійної підтримки з боку світового співтовариства, сучасні науковці Туреччини наголошують, що хоча країна на 2018 р. і має понад 200 університетів, але лише одну - магістерську програму та дві програми із підготовки докторів філософії [48, с. 212]

У своєму дослідженні задля встановлення стану гендерної освіти в у ЗВО Туреччини ми звернулися до сайтів провідних університетів цієї країни, з-поміж яких:

- Середньо-Східний Технічний університет (Middle East Technical University (METU); м. Стамбул);
- Університет Сабанджі (Sabanci University (SU-MAP) (м. Стамбул);
- Університет Анкари (Ankara Üniversitesi, м. Анкара);
- Університет Кадіра Каса (Kadir Has University, м. Стамбул);
- Університет Атілім (Atılım University, м. Анкара) та
- Академія у вигнанні (Academy in Exile; Німеччина/Туреччина) Вільний університет Берліна.

Вивчення матеріалів розміщених на сторінках сайтів дозволило нам виявити таке.

У Середньо-Східному Технічному університеті діє магістерська програма з гендерних досліджень (Рис.2.1.). Програма магістратури (<https://www.emu.edu.tr/en/programs/gender-studies-masters-program-turkish-without-thesis/1526>) була започаткована в лютому 1994 р. в рамках

фінансованого Програмою розвитку ООН (ПРООН) проекту Генерального директорату зі становища та проблем жінок уряду Туреччини.

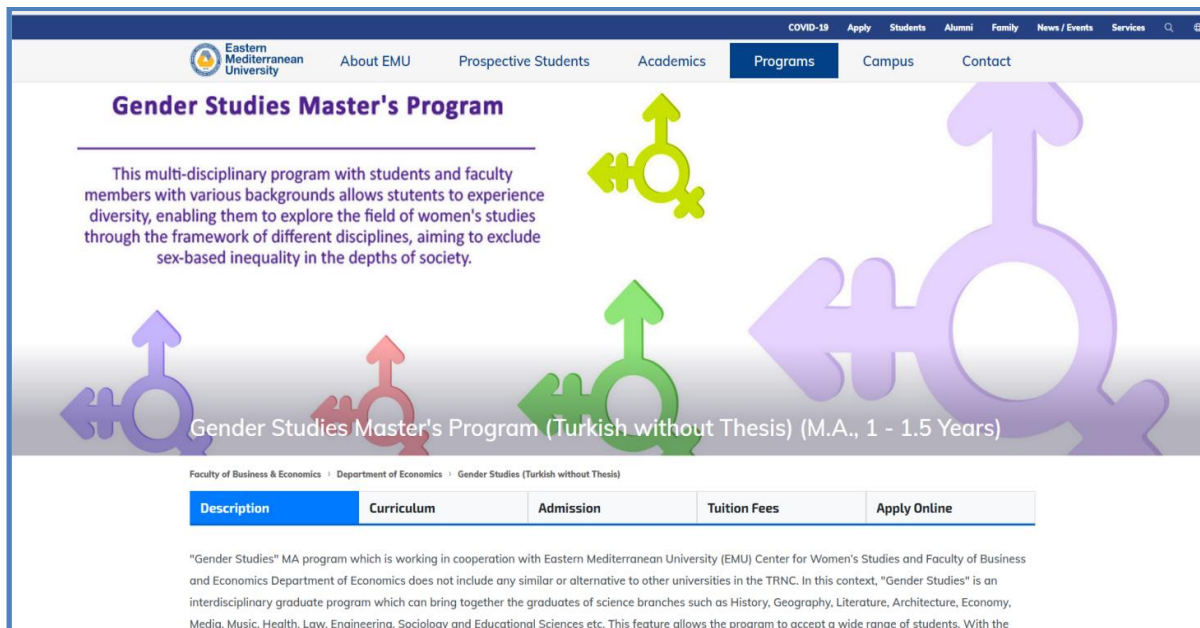

Рис. 2.13. Сайт програми «Гендерні дослідження» Middle East Technical University (METU)

Програма викладається на факультеті бізнесу та економіки, і є міждисциплінарною. На сайті університету сказано, що «з огляду на зростання усвідомлення гендерної рівності, гендеру та жіночих проблем у суспільстві, програма має гнучку структуру, яку можуть сформувати ті, хто хоче працювати в цій сфері, дозволяючи їм розробляти різні дослідження гендерних досліджень у місцевому, національному та глобальному масштабі.

Загальні рамки програми «Гендерні дослідження» – це глибока, професійна робота в галузі гендеру. Ця програма здатна проводити польові дослідження, пов'язані з багатьма соціальними та науковими галузями, має на меті підготувати випускників, які планують стати експертами з кар'єри в багатьох міжнародних або національних установах, а також академіків та дослідників у гендерній сфері.

Крім того визначається, що програма має науковий характер, вона досліджує питання гендерної нерівності у суспільстві, тому заохочує студентів до експертної та наукової діяльності.

До змісту програми входять курси:

- «Феміністична теорія» (знайомить із феміністичним дискурсом, концепціями та підходами феміністичної теорії; визначає зв'язок між політичними цілями та сексистськими практиками; конкретизує базові поняття гендерної теорії) - 6 кредитів, 2 семестри;
- «Методи дослідження в соціальних науках» - 3 кредити, 1 семестр;
- «Використання феміністичної методології» - 3 кредити, 1 семестр.

Крім цих основних компонентів програма містить вибіркові дисципліни із університетського переліку.

Загальний погляд на програму дозволяє стверджувати її міждисциплінарний та науково-практичний, дослідницький характер.

Університет Сабанджі визнаний найкращим турецьким університетом за рейтингом Times Higher Education (THE) «Young University Rankings 2020», відкритий у 1999 р. фінансовим конгломератом Sabancı Group (Фондом Sabancı), який прагнув створити університет світового рівня, демонструючи свою соціальну відповідальність. Серед засадничих ідей створення університету - прагнення підтримувати освіту та сприяти соціальному розвитку. Студентоцентризм також визнається провідною ідеєю функціонування закладу вищої освіти. Програми університету дуже різноманітні: від інформатики та інженерії, молекулярної біології, генетики та біоінженерії до культурології, конфліктології тощо.

Гендерні курси викладаються на Факультеті мистецтв та соціальних наук (The Faculty of Arts and Social Sciences (FASS)).

На цьому факультеті є вибіркова програма для бакалаврів Програма гендерних та жіночих досліджень (Gender and Women's Studies Minor Program; <https://gender-minor.sabanciuniv.edu/en>), мета якої ознайомити студентів з основними проблемами та підходами в гендерних і жіночих дослідженнях, надати студентам критичні навички аналізу гендерних аспектів повсякденного життя, науки, політики, економіки, культури та суспільства шляхом поєднання аналітичних інструментів таких дисциплін, як антропологія, культурологія,

історія, літературознавство, медіазнавство, політологія, філософія, соціологія та візуальні дослідження.

Важливим вважаємо той факт, що серед ресурсів (<https://gender-minor.sabanciuniv.edu/en/links>), на які посилається програма є міжнародні документи: Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) (<http://www.unicef.org/turkey/cedaw/gi18.html>), Звіт про глобальний гендерний розрив 2012 р., Всесвітній економічний форум (http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2012.pdf); Принципи розширення прав і можливостей жінок, Глобальний договір ООН (<http://www.wepprinciples.org/Site/Ungc/>), Індекс гендерної нерівності, ПРООН (<http://hdr.undp.org/en/statistics/gii/>), Європейський Союз, Стратегія рівності між жінками та чоловіками 2010-2015 (http://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/Downloads/PDF/strategy_equality_women_men_en.pdf). На нашу думку, наведений перелік переконливо свідчить про політико-економічне, соціальне спрямування означеної програми.

До змісту цієї (бакалаврської) програми входить значний перелік дисциплін, що різнобічно представляють гендерну тематику (Додаток Б) та дають підстави для висновку про реально поглиблене вивчення гендерної тематики студентами бакалаврату переважно у соціально-гуманітарній сфері.

Вважаємо важливим відзначити наявність у цьому університеті окремої програми - заохочення викладачів/майбутніх викладачів до роботи на засадах гендерної рівності. Тут вже 14 років діє програма Пурпурний сертифікат «Гендерна рівність в освіті» («Purple Certificate Program Gender Equality in Education Awards»), яка у 2021 р. визначила переможців серед викладачів та майбутніх викладачів за номінаціями: «Креативна педагогіка», «Гендерна рівність», «Егалітарні практики» тощо. Мета нагородження: зробити видимими зусилля викладачів, які навчалися на програмі Purple Certificate, задля інтегрування набутих у межах програми знань, та надихнути викладачів всієї Туреччини до впровадження гендерних підходів в освітній процес.

Також в університеті діють магістерська програма «Європейські студії» та докторська програма «Гендерні дослідження» (PhD) (<https://www.sabanciuniv.edu/en/gender-studies-phd>) (Рис.2.14).

Рис.2.14. Сайт програми «Гендерні дослідження» Університету Сабанджі

Програма розглядається як міждисциплінарна, що досліджує, як відносини статі та сексуальності вбудовуються в соціальні, політичні, економічні та культурні структури через широкий спектр академічних знань, щоб познайомити докторантів з концепціями, методами, і передовими дослідженнями, що основані на гендерному аналізі. Тому програма розроблена спільно викладачами антропології, соціології, літератури, політології, конфліктології, історії, філософії, психології та менеджменту та природничих наук.

Програма має дві цілі: по-перше, надати передову освіту та дослідницькі можливості для викладачів та майбутніх науковців; по-друге, надати можливість випускникам програми реалізовувати себе у сфері державної

політики, в неурядових організаціях тощо, які опікуються захистом прав людини. В результаті аспіранти мають захистити дисертаційну працю.

Магістерську програму із Women's Studies та програму із підготовки докторів філософії (Gender and Women's Studies (Ph.D)) пропонує Університет Анкари (Ankara Üniversitesi) на факультеті соціологічних наук.

У змісті магістерської програми гендер розглядається у контексті взаємозв'язків із економікою, політикою, соціологією, теологією, тощо. Тобто у контексті міжпредметних зв'язків та на перетині низки наук. Метою програми визначено пояснення поняття гендеру та передачу знань про гендерну нерівність, політику тіла та історичний розвиток гендерних відносин у економіко-політичній сфері. Зокрема вивчення стратегій подолання будь-яких дискримінаційних практик, з особливим акцентом на сексуальній дискримінації (http://bbs.ankara.edu.tr/Amac_Hedef.aspx?bno=3648&bot=1158).

У результаті вивчення курсу у слухачів має бути сформована егалітарна свідомість (зміст програми вміщено у Додатку В). Професійний профіль випускника програми визначається як – підготовка спеціалістів щодо проблем людських ресурсів для офіційних та неофіційних установ, які займаються гендерною політикою та питаннями гендерних відносин (http://bbs.ankara.edu.tr/Istihdam_Olanaklari.aspx?bno=3648&bot=1158).

В університеті здійснюється підготовка докторів в філософії за програмою «Гендерні та жіночі студії» (Gender and Women's Studies (Ph.D.)) Мета вивчення курсу на сайті університету сформульована практично тотожно до мети магістерського курсу, утім зміст навчання характеризується більш суттєвою теоретичною підготовкою, яка забезпечується такими курсами: «Теорія фемінізму», «Етнос, гендер та законодавство», «Психологія життя та влади Джудіт Батлер», «Популярна культура та гендер», «Феміністична методологія», «Гендер та турецький модернізм» тощо (http://bbs.ankara.edu.tr/Ders_Plani.aspx?bno=3747&bot=855). Проте можемо відстежити і поступову «зміну» курсів – від «Гендерних (феміністичних)

досліджень – до науки про жінок та сім'ю (Science in Women's and Family Studies: <https://www.asbu.edu.tr/index.php/en/node/1050>).

Університет Кадіра Хаса (Kadir Has University) у 2010 році підписав Глобальний договір Організації Об'єднаних Націй і зобов'язався забезпечити гендерну рівність, а також привернув увагу до сфери відповідальності з питань гендерної рівності. Університет Кадіра Хаса став другим університетом в Туреччині, який включив гендерну рівність у свою корпоративну соціальну відповідальність.

На сайті програми (Рис.2.15) міститься інформація про те, що основною метою програми є надання передової освіти та дослідницьких можливостей у сфері гендерних та жіночих досліджень для науковців та дослідників; ознайомити студентів з теоретичними рамками, дискурсами, методами та прогресивними практиками, зосередженими на гендерних питаннях, створюючи багате академічне середовище, в якому можна досліджувати складні відносини між гендерними відносинами та соціальними, культурними, політичними, економічними та просторовими утвореннями (<https://www.educations.com/study-abroad/kadir-has-university/gender-studies-phd-1415087>).

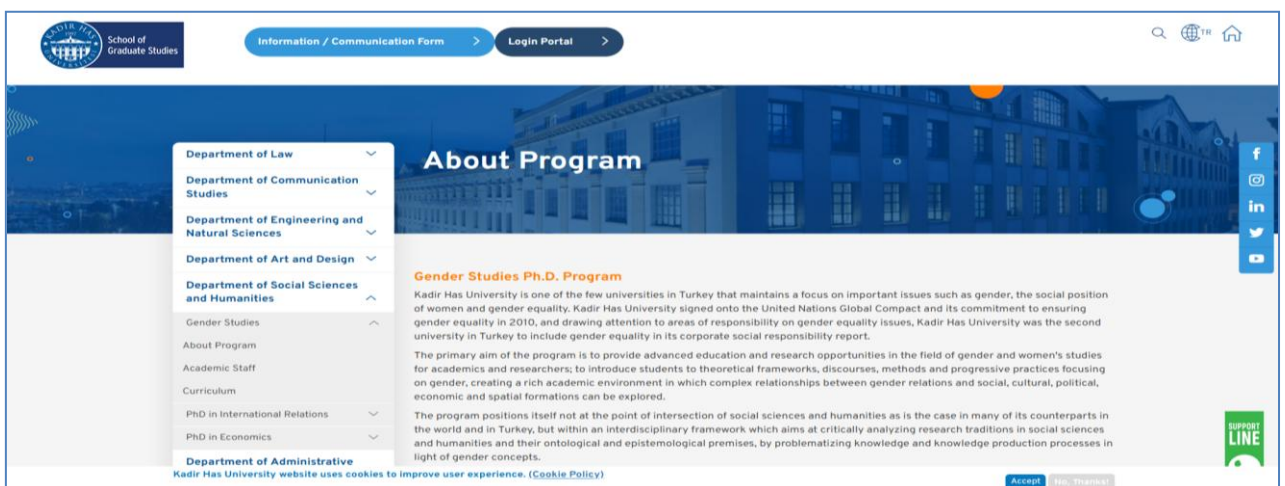

Рис.2.15. Сайт програми «Гендерні дослідження» Університету Кадіра Хаса

Програма міждисциплінарна та спрямована на критичний аналіз дослідницьких традицій у соціальних і гуманітарних науках та їх онтологічні

та епістемологічні передумови, проблематизуючи знання та процеси виробництва знань у світлі гендерних концепцій. Таким чином, програма має на меті надати студентам різних дисциплін можливість брати участь у процесах виробництва знань з гендерної точки зору незалежно від відповідних тем дослідження. Іншою метою програми є підготовка дослідників, які можуть проводити гендерні дослідження в установах або неурядових організаціях, які працюють у таких сферах, як політика щодо жінок і сім'ї, міська політика, міграція та права людини (<https://www.educations.com/study-abroad/kadir-has-university/gender-studies-phd-1415087>).

Навчання розраховано на 4 роки, освітній складник триває 1 рік та містить одну нормативну дисципліну (Методи дослідження та етика в гендерних дослідженнях), науковий семінар та сім факультативних дисциплін, які можна обрати відповідно до переліку, розміщено на сайті програми (Додаток Д.)

Бакалаврський курс «Закон і жінки» пропонує Університет Атілім (Atılım University), студентам юридичного факультету. У межах курсу пропонується розглядати питання законодавчого визнання рівності, антидискримінація, позитивна дискримінація, феміністичні теорії та різні підходи до гендерної рівності, дискримінація в судах, відповідні національні та міжнародні норми щодо гендерної рівності.

Ще один варіант інституалізації гендерних досліджень: сертифікатні програми представлений у Кос University (KOÇ-KAM) (<https://kockam.ku.edu.tr/en/about/about-us/>). Тут на базі центру гендерних досліджень існує Сертифікатна програма з гендерних досліджень (Рис. 2.16).

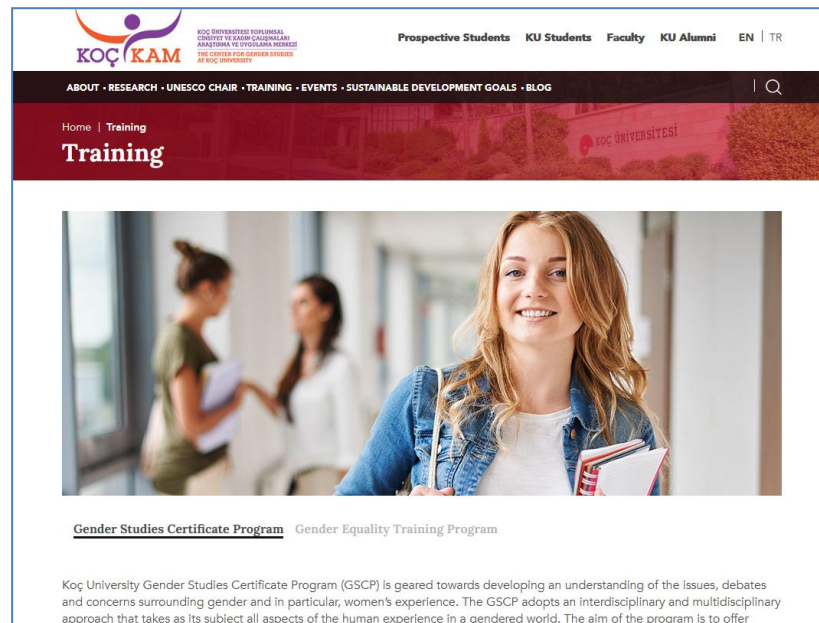

Рис.2.16. Сайт програми «Гендерні дослідження» Кос University

Програма спрямована на розвиток розуміння проблем, пов'язаних із гендерними питаннями і, зокрема, жіночого досвіду. Програма використовує міждисциплінарний та мультидисциплінарний підхід, який розглядає всі аспекти людського досвіду в гендерному світі. Мета програми – запропонувати критичні роздуми в гуманітарних та соціальних науках щодо гендерних питань. Зокрема, зміст і методології курсу пропонують історичні, філософські, соціально-наукові та юридичні погляди на різноманітні гендерні питання, включаючи гендерну нерівність. На курсах також передбачено розгляд стратегій пом'якшення цієї нерівності в сучасному суспільстві.

Пройти програму можуть усі студенти бакалаврату. Курси, пройдені до подачі заявки на сертифікаційну програму, будуть зараховані до вимог, якщо вони є серед зазначених курсів. Для отримання сертифікату студент має пройти п'ять курсів з переліку, якій пропонує університет (Додаток Ж).

Ще один цікавий досвід вивчення гендерної проблематики Туреччини пропонує Academy in Exile (Академія у вигнанні), що була заснована у 2017 році як спільна ініціатива Інституту турецьких студій при Університеті Дуйсбург-Ессен, Інституту передових гуманітарних наук (KWI) Ессена та Форуму Transregionale Studien Berlin. Фінансування запуску надали

Wissenschaftskolleg zu Berlin та Volkswagen Foundation. IIE-SRF та Фонд Фройденберга надали подальше фінансування. З початку 2019 року Академія в вигнанні приймає нову когорту вчених у Вільному університеті Берліна за підтримки Фонду Ендрю В. Меллона.

Тут зокрема для вивчення пропонується курс «Гендерні дослідження в Туреччині» (провідний проф. д-р Гюлай Токсоз, FU; мова: турецька) (<https://www.academy-in-exile.eu/2020/03/26/gender-studies-in-turkey/>). Цей курс відкритий для зарахування для студентів університетів у всьому світі. Студенти починають з вивчення історії жіночого руху в Туреччині і продовжують вивчати різноманітні теми гендерних досліджень, включаючи гендерну рівність, виборче право жінок, політику тіла, зайнятість, сексуальність та політичну участь.

Модулі курсу (<https://www.academy-in-exile.eu/>):

1. Фемінізм(и) та жіночі дослідження (3 тижні)
2. Громадянство та політична участь (2 тижні)
3. Гендер і праця (2 тижні)
4. Гендер та імміграція (2 тижні)
5. Сексуальність, бінарна гендерна система та Права ЛГБТІ+ (1 тиждень).
6. Гетеросексуальна жіноча сексуальність у патріархальній системі (1 тиждень)
7. Сексуальне та репродуктивне здоров'я жінок (1 тиждень)
8. Гендерне насильство (1 тиждень)

Варто також додати, що за спостереженням турецьких науковців на сьогодні гендерна проблематика у ЗВО не вичерпується освітнім процесом, а й виконує велику просвітницьку функцію через наукові товариства, наукові проекти, студентські гуртки тощо. Тому виключну роль у цьому процесі відіграють створені гендерні та/чи жіночі центри в університетах, які і опікуються цим питанням.

2.2.2 Діяльність центрів жіночих досліджень та гендерної освіти

Центри гендерних та жіночих досліджень створювалися у турецьких університетах протягом останніх тридцяти років завдяки наполегливій праці представниць феміністичного руху, які були вимушені боротися за інституціоналізацію гендерних досліджень в освітніх установах, які вони представляють.

Надзвичайно цікавою з цих позицій є думка Deniz Kandiyoti [47], про те, що поява гендерних та жіночих досліджень в Туреччині є результатом взаємодії трьох чинників: жіночий рух, науковий фемінізм та «глобальна інституціоналізація стандартів і механізмів забезпечення гендерної рівності через діяльність системи Організації Об'єднаних Націй (ООН) та основних міжнародних донорів. Ключовою подією у цьому русі стала Перша міжнародна конференція ООН щодо жінок (First International UN Conference on Women) у Мехіко 1975 р. Саме після цих подій за підтримки UNDP було створено перший потужний центр жіночих досліджень у Middle East Technical University (1989), до завдань якого, з-поміж іншого, входила експертиза законодавчі актів з позицій захисту прав жінок, встановлення ступеню їхньої участі у економічному та політичному житті країни, стан освіти та здоров'я жінок.

Значний вплив на зміну ракурсу бачення проблем жінок справила Пекінська конференція (UN Beijing Conference on Women) 1995 р., яка визначила гендерну проблематику мейнстимінгом для державної політики країн світу. Для гендерних досліджень це ознаменувало перехід від «жіночої» теми до більш глобального розуміння сутності гендерних проблем, їхнього аналітичного розширення.

За відомостями сучасних зарубіжних учених (Deniz Kandiyoti, [47]) у 2010 р. центри гендерних досліджень різних університетів Туреччини провели об'єднувальну зустріч задля об'єднання зусиль та визначення перспектив подальших спільних дій.

Утім сучасні науковці звертають увагу на той факт, що кількість центрів не відображає сутності розвитку гендерних студій, які деколи залишаються традиційно жіночими та не торкаються проблем гендерних - тобто проблем прав людини [48, с. 211]. Зосередженість лише на гендерних проблемах, на думку вчених, призводить до відтворення бінарного світоустрою та обмежує дослідження лише феноменом статі. Ці дослідження мають бути більш різноманітними та включати досвід жінок у різних сферах життя. Тому проблему створює власне відсутність гендерних досліджень як окремого наукового знання, чи галузі знань, що робить вивчення гендерної проблематики міждисциплінарним.

На сьогодні за спостереженням науковців у Туреччині діють два напрями розвитку гендерних студій: Центри жіночих та гендерних досліджень (Gender and Women's Studies Centres) та освітні програми магістрів і аспірантів PhD [69].

З 2014 р. по 2017 р. Відділом міжкультурної освіти Бременського університету (Unit for Intercultural Education at the University of Bremen) було започатковано проект «Жіночі та гендерні дослідження в університетах Туреччини: Інституалізація та трансформація», яким з-поміж іншого було встановлено, що станом на 2017 р. по всій Туреччині було створено близько 95 Центрив жіночих та гендерних досліджень (WGSC) (https://www.blickwechsel-tuerkei.de/en/projects/current/Women_Studies/index.php).

У звіті проекту [50] йдеться про те, що засновниками таких центрів були науковці, які відчували прихильність до жіночих рухів або були причетними до суспільних рухів. Проте багато сучасних центрів створені як незалежні навчальні та дослідницькі підрозділи за ініціативою турецької сторони з середини 1990-х років. Управління у справах жінок, наприклад, рекомендував заснувати Центри жіночих досліджень у 1995 році. У 2016 р. в державних та приватних університетах Туреччини існувало близько 70 Центрив жіночих та гендерних досліджень [75].

Зв результатами проведеного дослідження групою експертів було видано звіт (Report on the Research Project «Women’s and Gender Studies at Universities in Turkey: Institutionalisation and Transformation»; December, 2019), в якому відтворено динаміку відкриття таких центрів (рис.2.17).

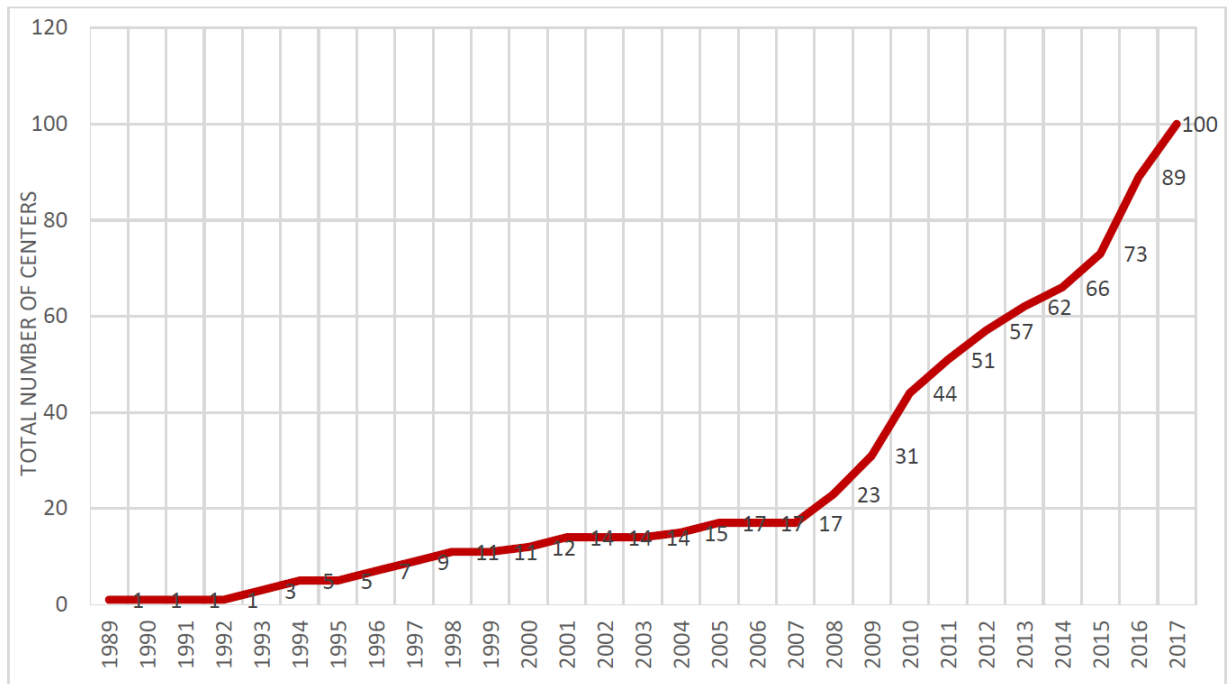

Рис. 2.17. Динаміка збільшення кількості центрів жіночих/гендерних досліджень у Туреччині впродовж 1989 - 2017 рр. (за матеріалами Report on the Research Project “Women’s and Gender Studies at Universities in Turkey: Institutionalisation and Transformation”; December, 2019 [50]).

У процесі дослідження нами було виявлено згадку про низку таких центрів, утім звернення до електронних пошукових систем переконує у відсутності значної активної діяльності означених центрів.

Тому ми зосередили свою увагу на тих організаційних структурах, діяльність яких продовжує активно висвітлюватися, а отже які і сьогодні продовжують гендерні дослідження.

- Koç University Center for Women’s and Gender Studies;
- Ankara University - Women's Studies Centre;
- Університет Мармара (Marmara Üniversitesi, Стамбул);

- Center for Women’s and Gender Studies at Kadir Has University (Стамбул);
- Center for Women’s and Gender Studies at the Atılım University
- Університет Лукурова (*Cukurova University - Women’s Studies Research Center (KADAUM)*);
- Center for Women’s and Gender Studies at Mardin Artuklu University.

Центр гендерних досліджень в Університеті Коча (КОÇ-КАМ) (<https://kockam.ku.edu.tr/en>) був створений у 2010 р. як міждисциплінарний центр гендерних досліджень. Він об’єднує викладачів і дослідників з багатьох дисциплін (соціологія, соціальна психологія, історія, право, медсестринство, філософія та політологія), задля партнерської взаємодії, проведення спільних просвітницьких та освітніх. Будучи центром гендерних досліджень, КОС-КАМ також проводить конкурсну програму фінансування для підтримки видатних академічних дослідницьких проєктів з гендерних питань та реалізує сертифікаційну програму гендерних досліджень в Університеті. КОÇ-КАМ часто організовує конференції, панелі та серії семінарів задля інформування ширшої аудиторії щодо гендерних досліджень, які перетинаються з різними дисциплінами та сприяють дискусії з гендерних питань між науковцями, студентами, представниками громадянського суспільства, митцями та політиками (<https://kockam.ku.edu.tr/en/>).

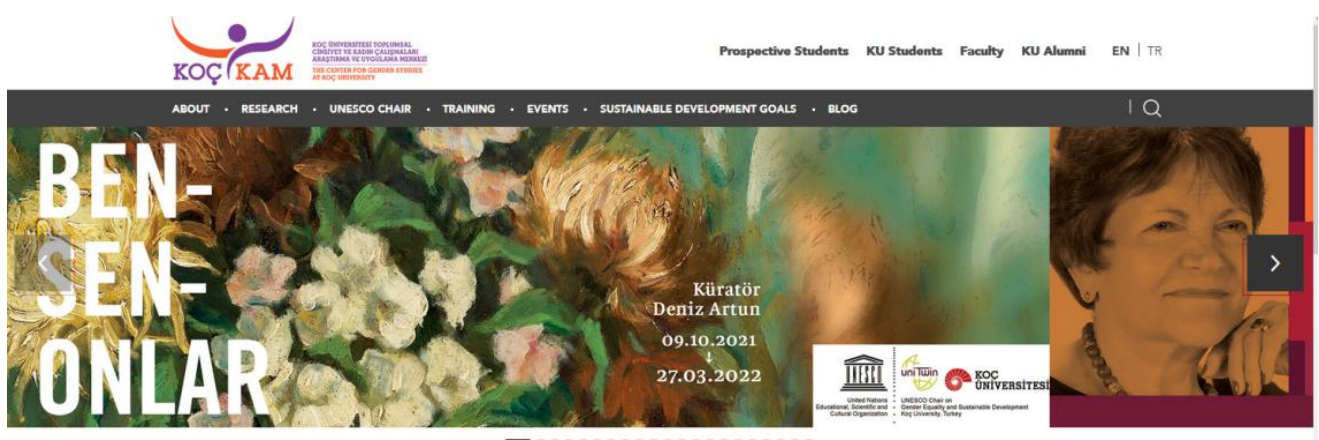

Рис. 2.18. Головна сторінка Центру гендерних досліджень в Університеті Коча (<https://iupress.istanbul.edu.tr/en/journal/iukad/information/about>).

У турецьких джерелах знаходимо згадку про започаткування у 1993 р. Women's Studies Centre в університеті Анкари (Ankara University - Women's Studies Centre : Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi). У попередньому параграфі (2.2.1.) було зазначено, що в цьому університеті є магістерська та докторська програми з жіночих та гендерних студій. До його програмних цілей (<http://kasaum.ankara.edu.tr/en/>) входить: створення академічних знань про гендерну рівність та протидію дискримінації та насильству щодо жінок, поширення наукових здобутків у суспільстві. Тут у 2011 році було відкрито програму для аспірантів та центр долучився до активної роботи у напрямі подолання дискримінаційних практик, концентруючи свою увагу на боротьбі із сексуальними домаганнями. Впродовж 2013-2020 рр. центр брав участь в освітніх проектах та зокрема у запровадженні сертифікатної програми, яку закінчили близько 300 осіб, що продовжили свою діяльність у різних державних установах та громадських організаціях.

Про роботу центру, про історію його створення на сторінках інтернетресурсу (<https://fehali.com/category/gundem/>) розповіла Mine Göğüş Tan (“AÜ Kadın Çalışmaları Tarihiyle İlgili”). Дослідниця констатувала суспільний запит на вивчення гендерних проблем у Туреччині середини 90-х рр. минулого століття, оскільки країна потребувала активних, освічених жінок, які могли б брати участь у сталому розвитку держави та своїм прикладом надихати інших жінок долати соціальні та економічні бар’єри.

На жаль, ми маємо констатувати, що на час написання нашої роботи активність центру перенесена майже циклічно у площину facebook (<https://m.facebook.com/groups/aukadın/>). Сума тут міститься опис значної кількості соціальних акцій та подій, в яких беруть участь активісти Центру.

Університет Мармара (Marmara Üniversitesi, Стамбул) - Center for Women's Studies (<https://www.marmara.edu.tr/en/research/res-and-appl-centres/center-for-womens-studies>).

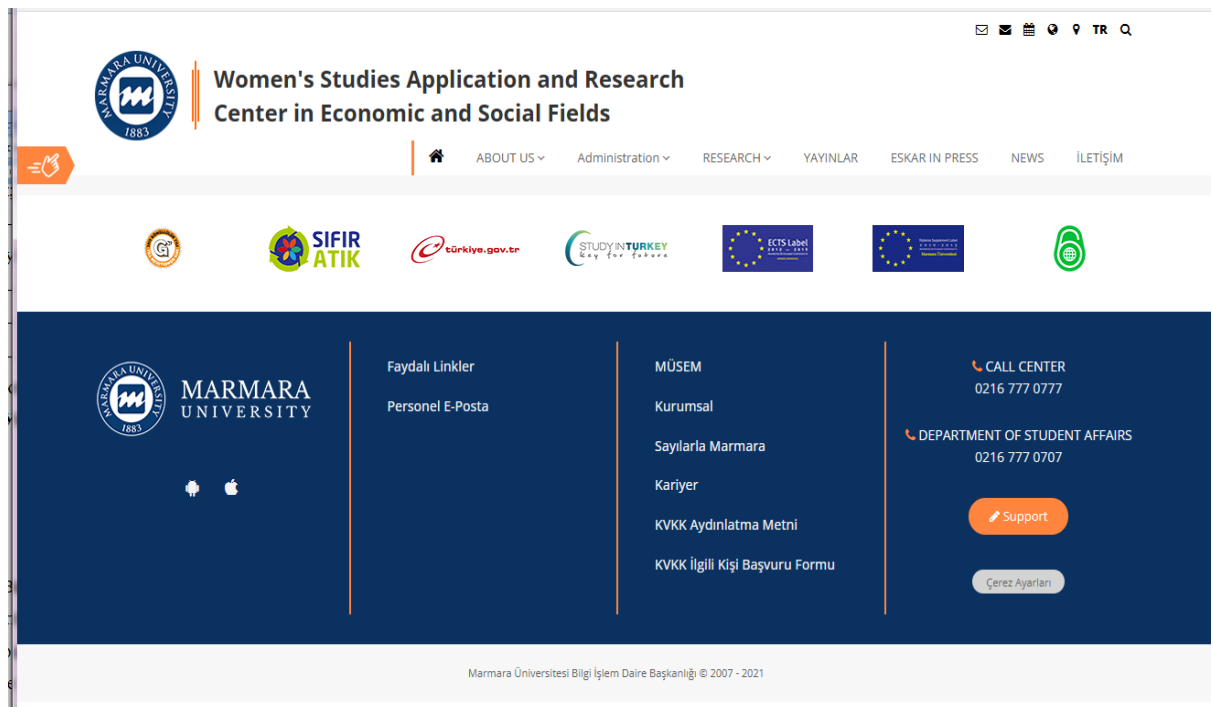

Рис. 2.19. Головна сторінка Center for Women's Studies (<https://www.marmara.edu.tr/en/research/res-and-appl-centres/center-for-womens-studies>).

Під керівництвом Центру проводяться наукові дослідження з питань гендерної рівності, економічних та соціальних прав жінок, ролі та проблем жінок в економічному та соціальному житті, проблем зайнятості жінок та підвищення соціального статусу жінки тощо.

До завдань центру входить участь у заходах щодо популяризації гендерного знання у громадському секторі. Також вказується, що Центром створені сертифікаційні програми з гендерних та жіночих досліджень, які мають бути інтегрованими до програм з підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії.

Центр Жіночих та гендерних студій університету Кадіра Хаса (Center for Women's and Gender Studies at Kadir Has University; <https://gender.khas.edu.tr/tr>) (Рис.2.20).

Рис. 2.20. Головна сторінка Center for Women's and Gender Studies at Kadir Has University (Стамбул) (<https://gender.khas.edu.tr/tr>).

Центр об'єднує науковців, студентів та викладачів університету, які вивчають гендерні питання та життя жінок у різних сферах: мистецтво, гуманітарні та соціальні науки та їх перетини. Працівники центру беруть участь у акціях протидії сексизму та спрямовують свою діяльність на системне впровадження гендерного виміру в освіту та політичне життя країни.

Такий центр досі існує в Університет Атілім (Atılım University).

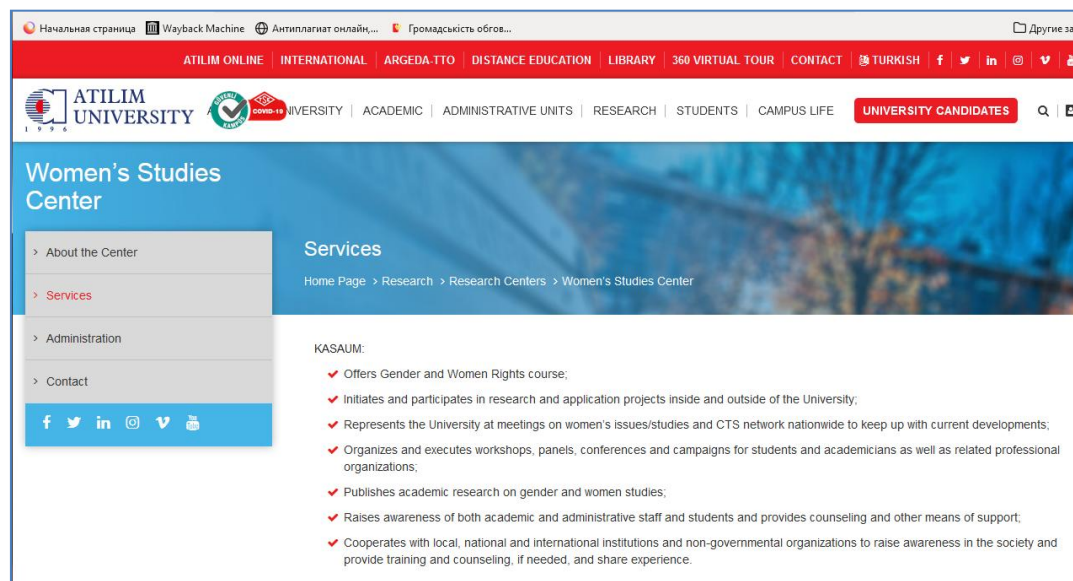

Рис.2.21 Головна сторінка Center for Women's and Gender Studies at the Atılım University (<https://www.atilim.edu.tr/en/kasaum>).

За даними сайту Центру, саме ця установа ініціює та бере участь у дослідницьких та прикладних проектах всередині та за межами Університету; представляє університет на зустрічах з жіночих питань; організовує та проводить семінари, панелі, конференції та кампанії для студентів та науковців; публікує академічні дослідження з гендерних та жіночих досліджень; підвищує гендерну обізнаність як академічного, так і адміністративного персоналу та студентів; співпрацює з місцевими, національними та міжнародними інституціями та неурядовими організаціями для підвищення гендерної обізнаності в суспільстві та проведення тренінгів та консультацій. Зокрема саме цим Центром пропонується для вивчення студентами бакалаврату курсу «Закон і жінки». Центр також пропонує для опанування окремий курс «Гендер та права жінок».

В Університеті Лукурова центр гендерних досліджень (Women's Studies Research Center (KADAUM)) – на сьогодні має назву – Центру дослідження жіночих проблем (<https://kadaum.cu.edu.tr/>).

Рис. 2.22 Головна сторінка Центру дослідження жіночих проблем (<https://kadaum.cu.edu.tr/>).

Центр було засновано у 1994 р., задля заохочення, підтримки, публікації та розвитку фундаментальних і прикладних досліджень із загальних та локальних проблем «жінки» на факультетах університету, задля координації зусиль всіх зацікавлених сторін у визначеному напрямі, що націлений на підвищення цінності та статусу жінок. Центр має п'ять підрозділів, які займаються проблемами освіти, охорони здоров'я, економічними, соціальними та психологічними переслідуваннями (мобінг). З огляду на діяльність Центру та реалізовані тут проекти (<https://kadaum.cu.edu.tr/cu/faaliyetler-projeler/projelerimiz>) можемо стверджувати його просвітницьку та наукову діяльність, що спрямована на популяризацію проблем жінок та подолання різних видів насилля щодо жінок.

Сайт університету Т. Р. Мардіна Артукулу містить інформацію про Центр жіночих та гендерних студій (Center for Women's and Gender Studies at Mardin Artuklu University; <https://www.artuklu.edu.tr/en/kadin-ve-aile-calismalari>).

Рис. 2.23. Головна сторінка Center for Women's and Gender Studies at Mardin Artuklu University (університет Т.Р.Мардіна Артукулу).

На офіційному сайті університету (та центру) зазначено, що основна мета його діяльності полягає у забезпеченні рівності і справедливості у гендерних питаннях, забезпечуючи співпрацю між науковцями різних галузей та іншими організаціями за межами університету, що загалом сприяє покращенню економічного, політичного та культурного становища жінок. Але жодної актуальної інформації щодо практичної діяльності центру нами не було виявлено.

Утім останнім часом гендерні центри перекваліфікуються виключно у центри жіночих досліджень, концентруючи свою увагу на здоров'ї жінок, їхній участі у політичному та суспільному житті, наприклад таке відбувається за нашим спостереженням у Istanbul Aydin University (<https://www.aydin.edu.tr/en-us/arastirma/arastirmamerkezleri/tam/Pages/KadinArastirmalariKoor.aspx>).

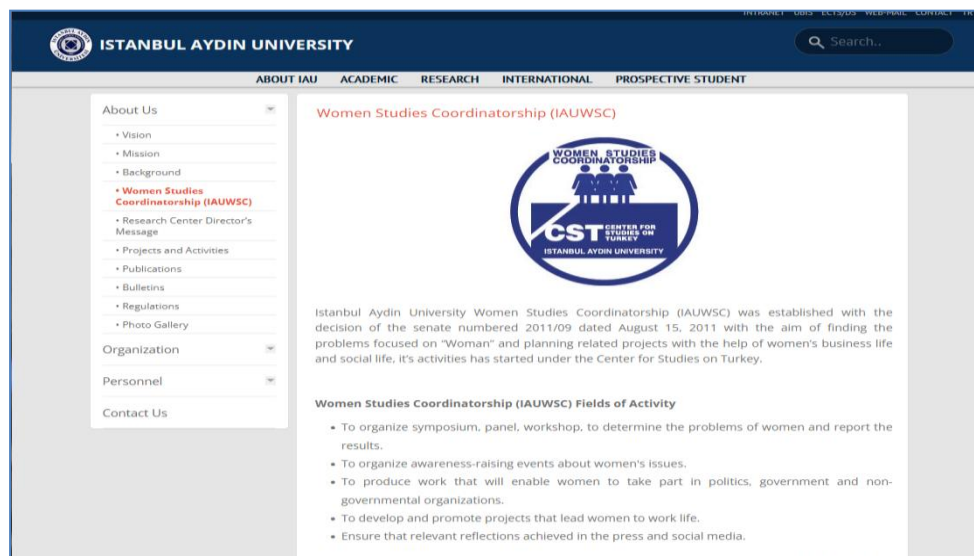

Рис. 2.24. Головна сторінка координаційного центру гендерних досліджень Istanbul Aydin University.

Також звертаємо увагу на те, що частина колишніх центрів припиняє свою активну діяльність. Зокрема така ситуація, за нашим спостереженням, відбувається у Стамбульському технологічному університеті. Де активно працював жіночий (технологічний) центр (Women's Studies Center in Science,

Engineering and Technology (WSC in SET):

<https://www.kaum.itu.edu.tr/en/science-in-turkey-women-scholars-on-network-engineering-and-technology/>).

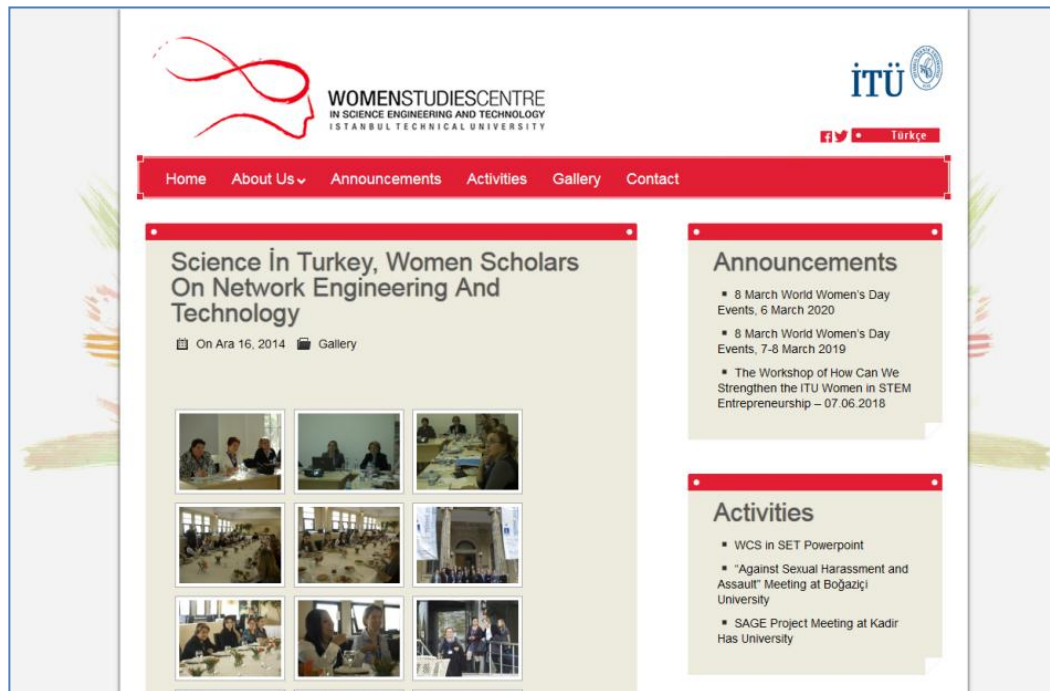

Рис. 2.25. Головна сторінка Жіночого (технологічного) центру Стамбульського технологічного університету.

Створений у 2009 р. центр проводив дослідницьку та публікаційну діяльність щодо вивчення теми гендерної рівності. Наприклад, ІТУ був одним із семи університетів-партнерів із шести країн (Угорщини, Австрії, Естонії, Фінляндії, Італії та Туреччини) UNICAFE (огляд університетської кар'єри жінок-вчених у природничих та технічних університетах), ЄС. Проєкт проводився у 2006-2008 рр. та був спрямований на вивчення становища жінок-академіків у галузі техніки та науки. У Стамбульському технічному університеті 27 травня 2009 року за участю експертів із шести країн відбулася підсумкова конференція дослідження «На шляху до гендерної рівності у сфері зайнятості: Політика компромісу на роботу та сімейне життя». Усі ці роботи започаткували ідею створення центру з метою використання потенціалу

гендерної рівності в Стамбульському технічному університеті. На час проведення нашого дослідження інформація щодо діяльності центру було встановлено, що інформація оновлювалася у жовтні 2020 р., тобто вже рік центр не продовжує започатковану діяльність.

Також зазначимо, що в статті «Women's workload increased during the pandemic» (<https://haberler.itu.edu.tr/en/newsdetail/2021/03/08/women-s-workload-increased-during-the-pandemic>), розміщеної на сайті університету у березні 2021 р. провідною є думка про складність встановлення жінками балансу між сім'єю, соціальним життям і роботою.

Крім інституціоналізованих до системи вищої освіти Туреччини центрів гендерна проблематики популяризується громадськими об'єднаннями, зокрема - ІКАМ - Стамбульський дослідницький центр щодо жінок (<https://www.annalindhoundation.org/members/ikam-istanbul-research-centre-women>).

Рис. 2.26. Головна сторінка Стамбульського дослідницького центру щодо жінок

З офіційного сайту Центру дізнаємося, о він був створений у 2006 р., субсидується муніципалітетом Стамбула та отримує гранти від фінансових фондів, неурядових організацій та місцевих органів влади. ІКАМ проводить

такі види діяльності: польові дослідження, створення бази даних з питань жінок, навчальні програми, конференції, популяризація гендерних досліджень, вироблення гендерної політики та ліквідації всіх форм дискримінації проти жінок.

До цілей роботи центру віднесено:

- сприяння інтеграції гендерної проблематики;
- розробка та впровадження гендерної ідеології до місцевого самоврядування;
- проведення наукових досліджень та моніторинг суспільного життя країни;
- сприяння проведенню кампаній щодо запобігання дискримінації жінок у політичній, соціальній та економічній сферах;
- сприяння просуванню жінок у політику;
- боротьба зі всіма проявами насильства щодо жінок;
- підтримка, співпраця та консультування організацій та осіб, які займаються жіночими дослідженнями.

Вважаємо за важливе також додати, що діяльність центрів, що були відкриті впродовж останніх 30-ти років не однаково плідна. Турецькі науковці наголошують, що в деяких представників цих центрів, на жаль, відсутнє навіть спільне розуміння сутності проблеми гендерної рівності [48, с. 210]. Тому науковці одностайно стверджують важливість співпраці таких центрів, які створюють єдине наукове товариство, зі спільними проєктами та взаємодопомогою й підтримкою.

Висновки до другого розділу

Наведені у розділі результати дослідження дають підстави до таких висновків.

Передусім варто наголосити, що освіта, зокрема вища вважається тим важелем, який забезпечує економічну незалежність жінки та сприяє

загальному соціальному благоустрою держави. Тому дослідники сучасної Туреччини звертають увагу на той шлях, який пройшла республіка щодо реформування освіти за кращими світовими зразками.

Подолання гендерного розриву залишається для Туреччини важливим аспектом політичної, соціокультурної, зокрема освітньої діяльності, оскільки ця проблема є актуальною практично для всіх країн світу.

Сталі культурні традиції вимагають від жінок поєднувати сімейні обов'язки із кар'єрним зростанням, що, безумовно, позначається на їхній академічній активності. Але в країні існує тверде переконання, що для прогресу, економічного розвитку необхідно залучати жінок, це той ресурс, який недостатньо використаний.

Тому сприяння освіті жінок розглядається як важлива передумова розвитку всього суспільства. На сьогодні кількість жінок в університетах зростає, зростає і кількість жінок-науковців. Утім залишається розрив у здобутті жінками ступенів магістрів та докторів філософії, залишається також нерівність у представленості жінок у різних галужах знань. Традиційно «жіночими» є освітній, медичний та обслуговуючий напрями.

Звернення до сайтів провідних університетів Туреччини свідчать про те, що гендерні дослідження не мають статусу окремого наукового (дослідницького) напрямку чи галузі знань, тому переважно залишаються міждисциплінарними.

Крім того, можемо відзначити наявність програм (бакалаврських, магістерських, докторських) із гендерної тематики в університетах Туреччини; студентам бакалаврату у деяких університетах пропонуються сертифікаційні програми, опанування яких забезпечить систему гендерних компетентностей; утім окремої бакалаврської програми з «Гендерних студій» у Туреччині не існує, утім є програми, які є вибірковими (додатковими) та за твердженням турецьких вчених, вивчаються у багатьох університетах. Ці програми мають міждисциплінарний та переважно соціально-економічний, комунікаційний, гуманітарний тощо характер.

Магістерські програми також мають виключно соціальний характер, а докторські програми спрямовані на наукові дослідження, які підтримуються за рахунок недержавних чи міжнародних донорських організацій. На сходні спостерігаємо поступову переорієнтацію гендерних досліджень на дослідження виключно жіночі, які вивчають переважно поточні проблеми «жінок».

Наприкінці ХХ - початку ХХІ ст. такі гендерні центри інтенсивно відкривалися у великих містах, загальна кількість центрів на кінець другого десятиліття ХХІ ст. досягла 95-ти, утім зі зміною державного курсу у бік традиційних сімейних цінностей, гендерна проблематика в університетах сьогодні значною мірою загальмована.

На жаль ми не змогли встановити точну кількість чинних на момент проведення дослідження програм, що не становило завдань нашого дослідження. Подальше дослідження, на нашу думку, варто було б проводити саме у цьому руслі. Також було б доцільним встановити: кількість осіб, що вступили на навчання, їхній статевий розподіл та можливості подальшого використання отриманих компетентностей.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження особливостей розвитку вищої освіти Туреччини у гендерному аспекті дозволяє зробити такі узагальнюючі висновки.

1. Схарактеризовані соціокультурні умови розвитку вищої освіти Туреччини у гендерному ракурсі.

Здійснено аналіз сучасної гендерної політики Туреччини, що відображається у прагненні увійти до європейської спільноти із одночасним намаганням зберегти власні культурні традиції, національну автентичність, що позначена значним релігійним впливом. За таких умов відбувається переорієнтація гендерної політики з концепції рівних прав та можливостей і жінок і чоловіків на концепцію гендерної «взаємодоповнюваності» жінок і чоловіків, таким чином оновлюються традиційні уявлення про призначення жінок, їхній обов'язок перед родиною, дітьми тощо. Публічна активність жінок визнається вторинною стосовно їхніх родинних обов'язків. Такий підхід призвів до відмови Туреччини від свого підпису Стамбульської конвенції та позначений оновленням традицій у сучасних умовах. Тому, на наш погляд, попри зусилля світової спільноти щодо допомоги Туреччині в подоланні гендерного розриву не має і не буде мати значного успіху.

2. Висвітлено розвиток вищої освіти Туреччини у ракурсі гендерних перетворень кінця ХХ – початку ХХІ ст. За остання шістьдесят років країною зроблено значний прорив в освітній галузі, освіта визнається економічним рушієм сталого розвитку держави. Збільшення кількості університетів, викладацького персоналу, студентства сприяє зміцненню держави. І тут дівчата/жінки поступово отримують все більше можливостей у здобутті освіти, кількість жінок серед студентства та викладацького складу невідмінно збільшується. Утім ця тенденція гальмується сталістю традицій, необхідністю для жінок зробити вибір між родиною та кар'єрою, на користь родині. Ситуація вибору є об'єктивною та підтримується державною політикою, яка закликає жінок до усвідомлення своєї відповідальної ролі «жінки-матері».

3. Розкрито досвід Туреччини із впровадження гендерного компоненту у систему вищої освіти.

Визначено, що впровадження гендерної проблематики до освітньої сфери відбувалося внаслідок поживлення загальнодемократичних тенденцій розвитку Туреччини 90-х рр. ХХ ст., сформованості євро інтеграційних процесів у системі освіти. Значна підтримка означеного руху була здійснена з боку ПРООН та інших міжнародних організацій, що призвело до започаткування в університетах Туреччини значної кількості Центрів гендерних та жіночих студій та запровадження тут окремих навчальних курсів для всіх освітніх рівнів – від бакалаврату до аспірантури. Утім цей рух на сьогодні значним чином загальмовано через зміни у державній гендерній політиці Туреччини, тому центри гендерної совіти поступово переформатовуються у центри жіночих досліджень, а гендерні навчальні курси замінюються курсами з поточних «жіночих» переважно сімейних тем.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальше вивчення може бути спрямовано на поглиблений компаративний аналіз систем вищої освіти Туреччини та України в аспекті впровадження в наших країнах гендерного компоненту до системи освіти, зокрема вищої. Аналіз досвіду Туреччини у розв'язанні гендерних проблем у суспільно-політичному та культурному житті спонукає до встановлення точок дотику проблеми у зарубіжному та вітчизняному дискурсі, що спонукає до подальшого вивчення проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андронович О. Г. Традиції і новації у гендерних відносинах сучасного турецького суспільства. *Сторінки історії : збірник наукових праць*. 2010. Вип. 30. С. 225–233.
2. Аватков В. А., Касаткин П. И. Высшее образование в Турции и Болонский процес : URL : <https://www.vestnik.mgimo.ru/jour/article/view/1673/1292>.
3. Василюшина Н. М. Теоретичні засади кросс-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах євро інтеграційних процесі : автореф. дис. ... д-ра педагог. наук. 13.00.04. Київ, 2021. 39 с.
4. В Туреччині скасували освітні програми з гендерної рівності. Сайт сайті “Укр-Айна”: URL : <https://www.ukr-ayna.com/uk/v-turechchini-skasovali-osvitni-programi-z-gendernoyi-rivnosti/>.
5. Газизова А. И. Из опыта создания национальной системы обеспечения качества высшего образования в Турции. *Высшее образование сегодня*. 2008. №1. С. 32–36.
6. Гендерна нерівність в освіті Туреччини: Жіночий консорціум України. : URL : https://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/news/genderna_nerivnist_pochena_v_osviti_turechchini.
7. Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 11-13 грудня 2003 р.). Київ : Фоліант, 2003. 300 с.
8. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України: Центр Разумкова, Київ: Заповіт, 2016. 244 с.
9. Дегірменджі М. Підготовка фахівців дошкільної освіти у вищих навчальних закладах Туреччини : автореф. дис. ... канд. педагог. наук, Одеса, 2015. 24 с.
10. Десятов Т. М. Система професійно-технічної освіти в Туреччині: дис.

... канд. пед. наук : 13.00.04, Київ, 1998. 239 с.

11. Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді : монографія; НАПН України, Інститут вищої освіти, КДПУ МОНМС України. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 331 с.

12. Євченко С. Гендерне насильство : URL : http://eprints.zu.edu.ua/23718/1/%D0%84%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A1.PDF.

13. Єрмолаєва Т. В., Шваб К. В. Гендерні стереотипи у сучасному українському суспільстві. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2017. №1(13). С. 92–96.

14. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

15. Звіт. Залучення жінок у процес імплементації реформ з децентралізації. Київ, 2017. 43 с.

16. Карпенко О., Литовченко О., Ткаченко В. Формування системи державних освітніх послуг в Туреччині : URL : <https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Reformuvannia-oscivity-v-Turtsii.pdf>.

17. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : URL : <https://rm.coe.int/1680462546>.

18. Корчинська Н. М. Гендерні особливості професійної підготовки студентів у комерційно-туристичних ліцеях Туреччини (кінець XX – початок XXI століття): дис. на здобуття наук. ступеня кандидата педагог. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2017. 268 с.

19. Корчинська Н. М. Загальна характеристика організації професійно-технічного навчання молоді в Туреччині. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. №1 (40). С. 139–142.

20. Крочук М.І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх*

справ. 2011. № 4. С. 464–471.

21. Кючок Д. Р. Організаційно-педагогічні умови підготовки вчителів у вищих навчальних закладах Республіки Туреччина в умовах інтеграційних процесів (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... канд. педагог. наук. : 13.00.01. Житомир, 2017. 22 с.

22. Ліончук Р. Термін «гендер» у науковому дискурсі: вітчизняний та зарубіжний підходи. *Нова педагогічна думка.* 2013. №2 : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_2_18.

23. Матеріали науково-практичної конференції «Освіта і наука в Туреччині», присвяченої Святу національного суверенітету і дітей. Київ, 2008. URL : http://www.knlu.kiev.ua/ua/ism/conf_tur240408.doc.

24. Покровська І. Л., Салахатдінова Е. Ш. Особливості системи освіти у Турецькій республіці. URL : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/12983/1/Dialog2019_P107-113.pdf.

25. Постригач Н. Стандартизація як механізм забезпечення якості педагогічної освіти у Туреччині. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта — 2021: інновації в освіті в контексті європеїзації та глобалізації: матеріали V Міжнародної наук.-практ. конференції* (Київ, 27–28 травня 2021 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України / за заг. ред. О. І. Локшиної. Тернопіль : Крок, 2021. С. 316–318.

26. Салимова К. Становление светской школы в Турции. *Педагогика.* 2011. № 4. С. 107–114.

27. Сапожников С. В. Історичний аналіз системи підготовки педагогічних кадрів Туреччини у світовому й національному контексті. *Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. Сер.: Педагогіка і психологія.* 2007. Вип. 16, ч. 2. С. 82–88.

28. Сапожников С. В. Система вищої освіти Турецької Республіки в умовах сьогодення. *Вісн. Дніпропетр. ун-ту економіки та права ім. А. Нобеля.* Сер.: Педагогіка і психологія. 2011. № 1. С. 41–45.

29. Сапожников С. В. Спроба структурного аналізу системи вищої

освіти в Туреччині. *Гуманітарні науки*. 2008. № 1. С. 125–130.

30. Сапожников С. В. Функціонування державної освітньої системи Турецької республіки як країни-члена *Чорноморського економічного співтовариства*. *Гуманітарні науки*. 2010. № 2. С. 130–135.

31. Сисоєва С. Вітання учасникам V міжнародної конференції «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта 2021: інновації в освіті в контексті європеїзації та глобалізації». *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта — 2021: інновації в освіті в контексті європеїзації та глобалізації: матеріали V Міжнародної наук.-практ. конференції* (Київ, 27–28 травня 2021 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України / за заг. ред. О. І. Локшиної. Тернопіль : Крок, 2021. С. 16–17.

32. Смікал В. О. Умови та чинники формування гендерної культури майбутніх викладачів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. №71. Т.2. С. 225–229.

33. Угода про культурне співробітництво між Урядом України та Урядом Турецької республіки (1997 р.) : URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_069#Text.

34. Угода про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти України та Міністерством національної освіти і Радою вищої освіти Турецької Республіки : URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_300#Text

35. Bakanlıđı Millî Eđitim, Hayat Boyu Öđrenme Kurumlari Yönetmeliđi : URL : <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/04/20180411-13.htm>.

36. Berkay Özcan and Hande Inanc Gender, family and academic careers in Turkey : URL : http://eprints.lse.ac.uk/65199/1/Ozcan_Gender_family%20and%20academic%20careeres.pdf.

37. Burcu Karakaş Pioneering Change: The Women's Movement in Turkey. URL : <https://www.freiheit.org/turkey/pioneering-change-womens-movement-turkey>.

38. Can E. Shifting boundaries and dynamics of neighbourhood : Women in public parks in Ankara, Turkey: URL : <http://www.rc21.org/conferences/>

berlin2013/RC21-Berlin-Papers/01-Can-Esra.pdf

39. Durakbaşı A. Feminism in Turkey : URL : <https://www.eurozine.com/feminism-in-turkey/>.

40. Esra Özcan Women's Rights and Gender Equality in Turkey: Struggles Over Media Representations and Discourses in the Past and Present. *International Journal of Communication* 14(2020), 5455–5462.

41. Fındık L. Yılmaz Gender Disparity in Turkish Higher Education : URL : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1116353.pdf>.

42. Gender Climate in Authoritarian Politics: A Comparative Study of Russia and Turkey : URL : <https://www.cambridge.org/core/journals/politics-and-gender/article/abs/gender-climate-in-authoritarian-politics-a-comparative-study-of-russia-and-turkey/711A2E28B943AFF2A1DC2C65CD0E2093>.

43. Gender justice the “Turkish” way: anti-gender politics in the land of AKP : URL : <https://euromedrights.org/publication/gender-justice-the-turkish-way-anti-gender-politics-in-the-land-of-akp/>

44. Gözdasoglu Küçükalioglu E. Framing Gender-Based Violence in Turkey. *Les Cahiers du CEDREF*. 2018. №22. <https://journals.openedition.org/cedref/1138/>.

45. Çelikten M., Ayyıldız K., Çelikten Y. Türk Eğitim Sisteminin Örgüt Yapısı: Denetim ve Merkezileşme : URL : <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/817831>.

46. Çobanoğlu Fatma Gender Equality in Turkish Higher Education : URL : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1192513.pdf>.

47. Kandiyoti D. Gender and women's studies in Turkey: A moment for reflection? *New perspectives on Turkey* · September 2010. C.165-176.

48. Lou O’Neil1 Mary and Rita Bencivenga. Perspectives on gender studies in Turkey. *AboutGender*. 2018. .Vol.7. №14. C. 208-226.

49. Özatalay Cem Purge, Exile, and Resistance: Rethinking the Conflict of the Faculties through the Case of Academics for Peace in Turkey. *European Journal of Turkish Studies*, 30. 2020. C. 1-46.

50. Report on the Research Project “Women’s and Gender Studies at Universities in Turkey: Institutionalisation and Transformation” (December, 2019) :
URL : https://www.uni-bremen.de/fileadmin/user_upload/fachbereiche/fb12/fb12/Interkulturelle_Bildung/Dag/Research_Project_Report_2019.pdf

51. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2006 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2006.pdf.

52. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2007 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2007.pdf

53. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2008 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2008.pdf

54. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2009 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2009.pdf

55. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2010 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2010.pdf

56. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2011 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2011.pdf

57. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2012 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2012.pdf

58. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2013 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2013.pdf

59. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2014 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf

60. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2015 : URL :
<https://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>

61. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2016 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/GGGR16/WEF_Global_Gender_Gap_Report_2016.pdf

62. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2017 : URL :
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf

63. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2018 : URL :

https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf

64. The Global Gender Gap Report. World Economic Forum. 2020. : URL :

65. The Perception Of Gender And Women In Turkey 2020. : URL :
<https://gender.khas.edu.tr/en/survey-public-perceptions-gender-roles-and-status-women-turkey>.

66. The State of Gender (In)Equality in Academia in Turkey : URL :
https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/The%20State%20of%20Gender%20Inequality%20in%20Academia%20in%20Turkey_0.pdf

67. The Education System of Turkey : URL :
<https://www.turkeyeducation.info/education-system>

68. Tuncer S. Women and Public Space in Turkey: Gender, Modernity and the Urban Experience. Hardcover – September 30, 2018. : URL :
<https://www.amazon.com/Women-Public-Space-Turkey-Experience/dp/1784537527>

69. Thirty years of gender and women's studies in Turkey. Gender and Women's '16/Interdisciplinary Conference on Gender and Women's Studies in Social Sciences and Art 11.11.2016 in İstanbul, Turkey. : URL :
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S027753951930202X#!>

70. Violence against women, Turkey's new normal. : URL :
<https://thearabweekly.com/violence-against-women-turkeys-new-normal>.

71. Yenilmez Meltem İnce Women in Academia in Turkey: Challenges and Opportunities
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/660892> Administrative Sciences Cilt / Volume: 14, Sayı / N: 28, ss. / pp.: 289-311, 2016

72. We must focus on changing attitudes and realizing women's human rights — Executive Director on ending violence against women Speech by UN Women Executive Director Phumzile Mlambo-Ngcuka at the Ending Violence against Women: Building on Progress to Accelerate Change meeting in Istanbul, Turkey on 9 December. Date: Wednesday, December 9, 2015 : URL :
<https://www.unwomen.org/en/news/stories/2015/12/ed-speech-evaw-in-istanbul>

73. Women's Rights and Social Problems in Turkey : URL : <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2014/02/201429104351767777.html>

74. Women's Struggle in Turkey and a New Transnational Declaration : URL : <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/womens-struggle-turkey-and-new-transnational-declaration>.

75. Women's and Gender Studies at Universities in Turkey: Institutionalization and Transformation : URL : https://www.blickwechsel-tuerkei.de/download/eng_Blickwechsel_Gender-Studies.pdf.

Никитюк І. В.,
магістрантка кафедри педагогіки, КДПУ,
м. Кривий Ріг

ТУРЕЧЧИНА ТА СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ: ДО ПИТАННЯ ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ГЕНДЕРНА ПЕДАГОГІКА»

У статті актуалізовано проблему затвердження Україною Стамбульської конвенції (Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence; Istanbul Convention) та стверджено необхідність розгляду цього важливого документу під час опанування студентами дисципліни «Гендерна педагогіка».

Ключові слова: гендер, гендерна педагогіка, Стамбульська конвенція, зміст освіти, гендерна рівність.

The problem of Istanbul Convention (Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence; Istanbul Convention) approval by Ukraine is under consideration on the article. The relevancy of considering this important document during studying «Gender pedagogy» discipline is stated.

Key words: gender, gender pedagogy, Istanbul Convention, education content, gender equality.

Функціонування основних інститутів суспільства залежить від багатьох факторів, серед яких пріоритетні напрями державної політики. Сьогодні реформування системи освіти спрямовано на інтегрування європейської системи цінностей, серед яких – визнання рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, тобто гендерна рівність. Маємо констатувати, що в освітньому процесі імплементація гендерного складника можлива двома шляхами: через впровадження спеціальних освітніх курсів (програм) та через включення тем, що мають гендерну забарвленість, до змісту інших дисциплін. Предметом нашого розгляду став зміст навчальної дисципліни «Гендерна педагогіка».

Як навчальна дисципліна «Гендерна педагогіка» має на меті ознайомлення студентів/студенток з теоретико-методичними засадами гендерної педагогіки, формування нового гендерного світогляду, розвиток професійної компетентності студентів / студенток і формування навичок здійснення гендерної освіти, виховання та інформаційно-просвітницької діяльності щодо забезпечення гендерної рівності на практиці [1]. Зважаючи на просвітницьке спрямування означеної навчальної дисципліни вважаємо за необхідне підкреслити важливість залучення до її змісту розгляд «Стамбульської конвенції» (Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence), яка сьогодні широко обговорюється у громадському та політичному просторі України.

Стамбульська конвенція – міжнародний документ, який був підписаний Україною ще у 2011 р., проте досі не ратифікований. Першою ратифікувала Конвенцію

Туреччина (на сьогодні її ратифікували 33 країни). До цілей Конвенції входять: «захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності; розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги; заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства; забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства» [2]. Визначені цілі, на нашу думку надзвичайно актуальні і для України, тож ратифікацію документу вважаємо вкрай необхідним, оскільки «а даними МВС, в 2019 році на «гарячу лінію» в поліцію надійшло понад 115 тисяч дзвінків від жертв насильства в сім'ї. Щороку від насильства в родині потерпають понад 150 тисяч українок, близько 600 з них гинуть. Поліція фіксує приблизно 300 фактів домашнього насильства як щодо жінок, так і дітей кожного дня» [3].

Вважаємо, що уведення до змісту навчальної дисципліни проблематики домашнього насильства, насильства над жінками та Стамбульської конвенції сприятиме поінформованості населення України про сутність документу, його важливість для подальшого розвитку українського суспільства на шляху до європейської інтеграції.

Література

1. Дороніна Т. О. Гендерна педагогіка: програма курсу. URL: <https://moodle.kdpu.edu.ua/course/view.php?id=293>. 2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>. 3. Чому Україна тягне зі Стамбульською конвенцією. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3035854-comu-ukraina-tagne-zi-stambulskou-konvencieu.html>.

**РОЗВИТОК ВІДКРИТОГО ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА
ВИЩОЇ ШКОЛИ**

1. Лебедева Л. Д., Ніконова Ю. В., Тараканова Н. А. Енциклопедія ознак та інтерпретації в малюванні та арт-терапії. СПб. : Реч, 2010. 336 с.
2. Остер Дж., Гоул П. Малюнок в психотерапії: методичний посібник. М.: Маркетинг, 2005. 184 с.
3. Потемкіна О. Ф., Потемкіна Е. В. Психологічний аналіз малюнка і тексту. СПб. : Реч, 2006. 524 с.

УДК 378.12

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ: ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ОСВИТИ

COUNTERING VIOLENCE: GENDER DIMENSION OF MODERN EDUCATION

Никитюк І. В.
магістрантка, КДПУ

Розвиток сучасної освіти України позначений системною орієнтацією на світові цінності та європейські освітні стандарти, відповідно до яких однією із провідних вимог до якісної системи освіти є її недискримінаційний характер. Саме тому у вітчизняному освітньому дискурсі протидія булінгу в закладах освіти набула пріоритетного значення, свідченням чого слугують матеріали з офіційних джерел (сайт МОН України), де зокрема міститься інформація, що в Україні (відповідно до дослідження ЮНІСЕФ) «67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу; 24% дітей стали жертвами булінгу; 48% дітей нікому не розповідали про випадки булінгу; 44% школярів були спостерігачами булінгу, але ігнорували його, бо їм було страшно за себе; більшість дітей булять за те, що вони виглядають, говорять, думають не так, як інші діти» [4]. Зазначимо, що МОН України 28.12.2019 р. видало наказ «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» [1], яким докладно визначено всі процедури щодо виявлення, реагування, запобігання та профілактики булінгу у закладах освіти. Утім варто зазначити, що питання булінгу в освітньому середовищі розглядаються переважно в аспекті стосунків всіх суб'єктів освітнього процесу: вчителі - учні - батьки. На нашу думку, такий підхід може мати позитивні результати лише за умов, якщо булінг буде враховувати всі форми (фізичне, економічне, сексуальне, емоційне / психологічне) та аспекти (булінг, мобінг, сталкінг, психологічні маніпуляції) насильства.

В освітньому аспекті нас зацікавила електронна петиція «Заборонити психологічне насильство», розміщена на сайті Офіційного інтернет-представництва Президента України 08.09.2018 р. Маємо констатувати, що згадана петиція набрала лише 187 голосів із необхідних для розгляду президентом України 25 000 голосів, то ж не була розглянута. Утім петиція містила дві важливі пропозиції: прийняття закону про заборону психологічного насильства та притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності порушників (штрафи та моральні компенсації, громадські роботи, позбавлення волі) та введення в навчальних закладах (старших класах) дисципліну з вивчення психологічних маніпуляцій, деструктивних стосунків, форм психологічного насильства та методів захисту [2]. Останню пропозицію вважаємо надзвичайно важливою, оскільки вона доводить актуальність питання для освітньої сфери та висуває вимоги щодо включення вказаного компонента до змісту освітнього процесу.

ІННОВАЦІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Водночас із посиленням уваги до пошуку шляхів подолання насильства в освітній сфері спостерігаємо певне гальмування у визначеній сфері питань гендерної освіти / просвіти. Попри наявність в українському законодавстві Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який (за даними з офіційного вебпорталу парламенту України) спричинив прийняття 6 регуляторних документів і відсилає / пов'язаний ще із 7 нормативними актами (серед яких Закон України «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні», 2012 р.), маємо констатувати відсутність практичних зрушень у зазначеному напрямі. Вважаємо, значне посилення щодо подолання насильства, яке на нашу думку, є одним із проявів дискримінаційних практик зокрема в освіті, надало б ухвалення Верховною Радою України Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), де міститься визначення понять «домашнє насильство» та «насильство щодо жінок» [3].

Маємо зазначити, що практично згадані вище форми та компоненти насильства ураховані саме у Стамбульській конвенції, якою визначено зобов'язання держав-підписантів щодо недопущення, підвищення обізнаності громадськості різних проявів усіх форм насильства, захист та підтримка жертв насильства. Важливою для освітньої сфери є Стаття 14 (Глава III Недопущення) Стамбульської конвенції, де зазначено, що в країнах мають бути здійснені «необхідні кроки для включення адаптованого до рівня розвитку учнів навчального матеріалу з таких питань, як рівність між жінками та чоловіками, нестереотипні гендерні ролі, взаємна повага, вирішення конфліктів у міжособистісних стосунках без застосування насильства, насильство стосовно жінок за гендерною ознакою та право на особисту цілісність, у формальні навчальні плани на всіх рівнях навчання» [3]. І попри те, що Україна підписала Стамбульську конвенцію ще у 2011 р., вона досі не ратифікована Верховною Радою України, а отже не набула свого офіційного статусу.

Простежуємо прямий зв'язок із вітчизняною освітньою нормативною базою щодо булінгу та Стамбульською конвенцією, яка має бути залучена до освітнього контенту через спеціальне (формальне та неформальне) навчання всіх суб'єктів освітнього процесу засобом виявлення, протидії та запобігання булінгу, зокрема за гендерною ознакою.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти: наказ МОН України № 1646 від 28.12.2019 р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34394.html.
2. Іщенко Ю. Заборонити психологічне насильство (булінг, мобінг, сталкінг, психологічні маніпуляції): електронна петиція : Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL : <https://petition.president.gov.ua/petition/46720>.
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (офіційний переклад). URL : <https://rm.coe.int/1680462546>.
4. Протидія булінгу: офіційний сайт МОН України. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu>.

Перелік дисциплін, які входять до програми підготовки бакалаврів**«Гендерні та жіночі дослідження» Університету Сабанджі**

(Gender and Women's Studies Minor Program; <https://gender-minor.sabanciuniv.edu/en>)

До дисциплін, які вивчаються на бакалавраті віднесено:

- Антропологія тіла
- Антропологія тіла та сексуальності
- Гендер та медіа
- Теми з гендерних та сексуальних досліджень
- Гендер та міграція
- Міжпредметність у гендерних студіях
- Гендер та політика
- Гендер на Близькому Сході
- Гендерна пам'ять про війну та політичне насильство
- Чоловіки та маскуліність
- Жіноче мистецтво
- Гендер в науці та технологіях
- Гендер та сексуальність у літературі
- Гендер та праця.

Магістерська програма із Women's Studies**Університет Анкари (Ankara Üniversitesi)**

(http://bbs.ankara.edu.tr/Ders_Program_Yeterlilikleri_Iiskileri.aspx?bno=3648&bot=1158)

Перелік дисциплін, які мають нормативний характер:

- Методи дослідження
- Біоетика та жінки
- Жінки та релігія
- Емоції: гендер, політика та закон
- Маскулінні студії
- Гетеросексуальність та альтернативні політики
- Фундаменталізм та методологія жіночих досліджень
- Концепції жіночих досліджень
- Жіноче світосприйняття, лінгвістика та література
- Квір-теорія
- Гендер та освіта
- Гендер та візуальна культура
- Гендер та законодавство
- Гердер, родина та законодавство
- Інноваційні інформативні технології та жіночий активізм.

**Зміст програми Гендерні дослідження (PhD) в університеті Кадіра
Хаса (Kadir Has University)**

(https://www.educations.com/study-abroad/kadir-has-university/gender-studies-phd-1415087)

Зміст програми

<p>Рік 1</p> <ul style="list-style-type: none"> - Методи дослідження та етика в гендерних дослідженнях - 7 Факультативних курсів 	<p>Рік 3</p> <ul style="list-style-type: none"> - Кандидатська дисертація - Кандидатська дисертація
<p>Рік 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Кваліфікаційний іспит - Кандидатська дисертація 	<p>Рік 4</p> <ul style="list-style-type: none"> • Кандидатська дисертація • Кандидатська дисертація

Серед факультативних курсів (за вибором)

- Ключові теорії та концепції гендерних та жіночих досліджень
- Сучасні дискусії в гендерних дослідженнях
- Дослідження маскулінності
- Гендер, наука і техніка
- Гендер і право: теорії та методології
- Гендер і візуальна культура
- Стать і продуктивність
- Гендер і сучасне мистецтво
- Стать космосу
- Жінки і місто
- Гендер і міграція
- Історії фемінізму
- Гендер і жінки в сучасній Туреччині
- Феміністська економіка
- Проблеми гендеру, культури та представництва
- Гендер і політика